

Van: [REDACTED]
Aan: [REDACTED]
Cc: [REDACTED]
Onderwerp: RE: SI Bunker Wassenaar
Datum: dinsdag 22 september 2020 09:22:25

Hoi [REDACTED],

Dank je voor je kritische beschouwing. Heel waardevol. Ja het is een hele kluit. Het hele proces begon eind 2014 en de ontwikkeling van de Nota van Uitgangspunten heeft zeker nu al 2 jaar stilgelegen, dus actualisatie is logisch. Mooi dat zo impliciet inzichtelijk wordt hoe we toch wel steeds weer verder komen en we hier weer anders tegen aan kijken en mee omgaan. Volgende week maandag hebben we een gesprek hierover. We houden je op de hoogte en doen graag een beroep op je als dat nodig is.

Met groet van

[REDACTED]

Van: [REDACTED]
Verzonden: maandag 21 september 2020 17:12
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: Re: SI Bunker Wassenaar

Dankjewel [REDACTED] dat je deze nota hebt willen delen met mij. Het is een stevig pakket. Had me daarop verkeken en ik had vrijdag en vandaag erg drukke dagen. Vandaar nu pas mijn reactie. En ik heb alleen de nvu gelezen. Maar wel helemaal... Ook de stedenbouwkundige analyse van Meurs doorgekeken. Veel overlap, logisch.

Ik vond de nvu zeer compleet en actueel. Met eveneens aandacht voor 'groen' en Koude Oorlog. Dat is fijn.

Heb toch een paar suggesties:

- het internationale belang van de SI bunker in de beschrijving mag nog iets meer aangedikt worden
- meer toelichting op de 'Heimatgebundene Architektur' van de Stuttgarter Schule (zie o.a <https://www.historischer-verein-koenigsfeld.de/ceasy/modules/core/resources/main.php?id=1092-0&download=1>) en op oeuvre architect Kubitza
- de kleine schuilbunker die precies achter het Landhuis Clingendael is gebouwd wordt nergens in Nvu genoemd. Nu voor vleermuizen, maar dit was een 1e opvang bij bombardement.
- de Koude Oorlog (KO) wordt vaak genoemd maar het belang van het interieur uit de KO Mag toch deels weg als dat zo uitkomt, staat te lezen op p.41. Dat is te makkelijk.
- ook toevoegen dat het erfgoed van de Koude Oorlog een lacune is in ons rijksmonumentenregister en dat de minister in de Kamerbrief van april 2020 heeft aangekondigd daarvoor aan kennisverwerving te gaan doen en een beperkt aanwijzingsprogramma hiervoor wil.
- ook over het belang van de machinekamer wordt wat te lichtig gedaan, vind ik
- nergens wordt gezegd dat er door de RcE ook kleurenonderzoek heeft plaatsgevonden
- de kernwaarden zijn van groot belang. Is het verstandig om WOII en KO als landschappen daar

te noemen naast oudere landgoederen, of moeten die apart als kernwaarden genoemd worden?

- ligt de bunker in de Wederopbouwwijk Atlantikwall zone Scheveningen? Wordt niet genoemd
- ook dat de RCE samen met belanghebbenden een 'visie op de atlantikwall' gaat ontwikkelen moet genoemd worden. Staat in Kamerbrief november 2019
- P. 55 asbest slechts deels Verwijderd. Gevaarlijk? Extra kostenpost?
- een dierenpark of -asiel wordt uitgesloten. Dat lijkt me wat te streng...

tekstueel:

- bij 1.3 staat herdenkingserfgoed maar dat moet herinneringserfgoed zijn
- jouw titel correct: directie erfgoed en ruimte?
- p. 25: info en data nog actualiseren

Hoorlijk heb je iets aan mijn opmerkingen en suggesties. En blijf je betrokken. Houd me op de hoogte svp.

Fijne avond.

Hartelijke groet,

■

■

■

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap / Ministry of Education, Culture and Science; Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed / Cultural Heritage Agency of the Netherlands

Smallepad 5 | 3811 MG | Amersfoort | kamernummer 3.40

Postbus 1600 | P.O. Box 1600 | 3800 BP | Amersfoort | The Netherlands

M 06-■

Twitter: ■

Op 16 sep. 2020 om 13:46 heeft ■@cultureelerfgoed.nl> het volgende geschreven:

Ha ■,

Hierbij de concept Nota van Uitgangspunten. Dit speelt al sinds 2017. Fijn dat je er naar wilt kijken.

De stedenbouwkundige waardestelling stuur ik apart.

Met groet van

■.

Van: [REDACTED]
Aan: [REDACTED]
Cc: [REDACTED] werkorganisatieduivenvoorde.nl; [REDACTED]
Onderwerp: RE: Wassenaar bunker NvU etc
Datum: woensdag 7 oktober 2020 09:23:27

Ha [REDACTED],

Dank voor je mail.

We akkeren de punten door en komen er dan uiteraard z.s.m. op terug. Met hoe we zowel aanvullend onderzoek gaan ten uitvoeren e.d. en hoe we de NvU denken aan te laten passen.

Ik had ook aan [REDACTED] gevraagd om nog e.v. punten naar voren te brengen. Zal nog even separaat contact met haar opnemen.

HG

[REDACTED]

Verzonden: dinsdag 6 oktober 2020 22:48

Aan: [REDACTED]@Rijksoverheid.nl>
CC: [REDACTED]@cultureelerfgoed.nl> [REDACTED]
 [REDACTED]@rijksoverheid.nl>; [REDACTED]@werkorganisatieduivenvoorde.nl
Onderwerp: RE: Wassenaar bunker NvU etc

Hallo [REDACTED],

Excus dat onze reactie even op zich heeft laten wachten. Ik moest even 'een beentje bijtrekken' en heb inmiddels alle stukken uitgebreid doorgelezen zodat ik nu goed op de hoogte ben en de NvU nog een keer goed heb kunnen bekijken. Je had zelf al de belangrijkste punten uit ons overleg van vorige week gedestilleerd. Hierbij het uitvoerige overzicht van de punten van [REDACTED] en mij:

- P.2 Projectbetrokkenen RCE
 [REDACTED]
 Afdeling Kennis en Advies, Regio Noord-West
 [REDACTED]
 Afdeling Kennis en Advies, Regio Noord-West

Algemeen inhoudelijk:

- Het erfgoed van de Koude Oorlog is een lacune in het rijksmonumentenbestand. Tevens is de kennis over het erfgoed van de Koude Oorlog beperkt. De minister heeft in de Kamerbrief van april 2020 aangekondigd daarvoor aan kennisverwerving te gaan doen en hiervoor een beperkt aanwijzingsprogramma te gaan initiëren.
- Een ontwikkelingsvisie op het gehele, internationale linielandschap van de Atlantikwall is er niet. De RCE gaat op verzoek van de minister (Kamerbrief november 2019) samen met belanghebbenden een 'Visie op de atlantikwall' ontwikkelen zodat het verhaal van de Atlantikwall beter verteld kan worden.

De NvU geeft een goede synthese van de waardestelling van BBA en de stedenbouwkundige waardestelling van Steenhuis Meurs. Waarschijnlijk vanwege de kennislacunes ten aanzien van de Koude Oorlog blijft in beide rapporten het functioneren en belang van de bunker/ commandopost ten tijde van de Koude Oorlog wat onderbelicht. En zodoende is deze fase ook wat mager in de NvU terecht gekomen. Terwijl het (volgens rapport StM) een van de belangrijkste militaire centra van de Koude Oorlog was. Maar waar blijkt dat uit? En wat is daar nog van te zien / beleven?

Concreet voor de NvU:

- p.13 Bouwfasen: de periode van de WOII is uitgesplitst in bouwfase 3 t/m 5. De bouwfase Koude Oorlog wordt gezien als 1 fase die duurde van 1945 tot 1991. Het rapport van BBA geeft aanknopingspunten voor een wat genuanceerdere fasering van deze periode. In ieder geval wat meer dateringen geven uit deze periode (wanneer werd de bunker na WOII weer in gebruik genomen / ABC bescherming etc)
- In de NvU is maar beperkt aandacht voor het interieur. Dit zou beter geanalyseerd en gewaardeerd moeten worden en dan met name ook de inrichting en aankleding van het interieur ten tijde van de Koude Oorlog. Uit deze periode zijn nog fysieke resten aanwezig. Gezien de actualiteit met betrekking tot de waardering voor de Koude Oorlogperiode is de opmerking over het interieur uit de KO "Mag toch deels weg als dat zo uitkomt, staat te lezen op p.41" achterhaald.
- Het belang van de Koude Oorlog fase beter benadrukken in de verschillende waarden.

Ten aanzien van de waardering par.1.3

- De situationele waarde en de architectonische waarde zijn beide nader uitgelicht. Met name de situationele waarde krijgt veel aandacht omdat dit is overgenomen van de uitgebreide stedenbouwkundige waardering van StM. Om recht te doen aan dit bijzondere en beladen erfgoed zou de cultuurhistorische en historische waarde ook nader uitgelicht moeten worden om goed toe te lichten waarom we dit erfgoed van belang vinden. Goed om hierbij ook aandacht te besteden aan het verhaal achter de bunker, de bunker als fysieke uiting van de 'chaotische polycratische machtsstructuur van het Derde Rijk'.
- Bij de architectonische waarde komt de Stuttgarter Schule ineens uit de lucht vallen. Dit behoeft toelichting eerder in de NvU waarbij ook iets gezegd kan worden over de architectuurhistorische betekenis van deze architectuur (traditionalistische Heimatgebundene Architektur). (zie o.a <https://www.historischer-verein-koenigsfeld.de/ceasy/modules/core/resources/main.php?id=1092-0&download=1> en op het oeuvre van architect Kubitz)

En verder de volgende aandachtspunten:

- Het internationale belang van de SI bunker in de beschrijving meer belichten
- De kleine schuilbunker die precies achter het Landhuis Clingendael is gebouwd wordt nergens in NvU genoemd. Dit was een 1e opvang bij bombardement
- Toevoegen dat de RCE ook kleurenonderzoek heeft laten uitvoeren.
- p. 25: Rijksbeleid en data o.a. NOVI actualiseren
- 1.3 staat herdenkingserfgoed moet herinneringserfgoed zijn
- Eindredactie. Het stuk bevat o.a. spellingsfouten.

Nb. P. 55 asbest slechts deels verwijderd. Gevaarlijk? Extra kostenpost?

Ik hoop dat jullie hiermee verder kunnen. Mochten jullie nog nader willen overleggen dan houden we ons aanbevolen.

Met vriendelijke groet,

[Redacted signature]

.....
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Smallepad 5 | 3811 MG | Amersfoort
Postbus 1600 | 3800 BP | Amersfoort

.....
T 033 421 [Redacted phone number]

M 06

[redacted]@cultureelerfgoed.nl
www.cultureelerfgoed.nl

.....
werkdagen ma / din / don / vrij
.....

Van: [redacted]@Rijksoverheid.nl]

Verzonden: woensdag 30 september 2020 15:31

Aan: [redacted]

Onderwerp: Wassenaar bunker NvU etc

Beste [redacted] en [redacted],

Tijdens ons recente overleg over de Nota van Uitgangspunten etc. bij de casus Wassenaar/bunker, is door jullie aangegeven dat er nog wat extra aandachtspunten zijn voor de Nota en ook op het gebied van cultuurhistorisch onderzoek / de waardestelling.

Ik noteerde daarbij in elk geval kort:

De Koude Oorlog (ook in verband met recente beleidszaken OCW) sterker laten meetellen in het verhaal / de 'uitvraag'.

Idem dan ook aspecten herinneringserfgoed.

Het 'narratieve' aspect beter verwoorden: wat voor functionele / logistieke 'machinerie' was aanwezig in de belangrijkste fasen van het gebruik.

Dit even zeer snel een kort samengevat. Jullie zouden nog met wat meer uitgewerkte opmerkingen bij de stukken komen. Hebben jullie er zicht op wanneer dat gaat lukken? Dan kunnen wij vanuit RVB en Atelier verdere verwerking en opdrachtverstrekking aan derden gaan voorbereiden.

Ik hoor het graag.

Hartelijke groet,

[redacted]
Atelier Rijksbouwmeester

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Van: [REDACTED]
Aan: [REDACTED]
Cc: [REDACTED]
Onderwerp: FW: Wassenaar bunker NvU etc
Datum: dinsdag 20 oktober 2020 16:50:22
Bijlagen: [image004.png](#)

Ha [REDACTED],

We hebben dus nu de korte reactie van [REDACTED] binnen (en dus van de gemeente).

Nu concrete vervolgafspraken opzetten dus zowel voor nader onderzoek als voor de tekst van de NvU. Morgen even bellen?

HG

[REDACTED]

Van: [REDACTED]@werkorganisatieduivenvoorde.nl>
Verzonden: vrijdag 16 oktober 2020 12:46
Aan: [REDACTED]@Rijksoverheid.nl>
CC: [REDACTED]@cultureelerfgoed.nl>; [REDACTED]
[REDACTED]@rijksoverheid.nl>; [REDACTED]@rijksoverheid.nl>;
[REDACTED]@Rijksoverheid.nl>; [REDACTED]@Rijksoverheid.nl>;
[REDACTED]@cultureelerfgoed.nl>
Onderwerp: RE: Wassenaar bunker NvU etc

Beste [REDACTED],

Ik was inderdaad met verlof. Ik denk dat het goed is dat er met een frisse blik door derden naar de NVU is gekeken. Een frisheid die door de lange duur van het dossier bij mij wat afgevlakt is. Ik heb in de laatste versie vooral naar de actualisatie van het beleid gekeken. Een van de aspecten was daarbij dat er vanuit het Rijk zich ook ontwikkelingen op het gebied van het herinneringserfgoed hebben voorgedaan, die zorgen voor nieuwe inzichten en kijk op de materie. In algemene zin heb ik de bouwfases en ruimtelijke opbouw P. 13) vooral als een samenvatting van de rapporten van BBA en Steenhuis Meurs gezien. Zoals tijdens het laatste overleg is besproken, kan die fasering wat meer expliciet gemaakt en beter gewaardeerd worden als het gaat om de periode van de Koude Oorlog (in -en exterieur). Wat betreft de opmerking over de ruimtelijke en functionele samenhang met de overige complexonderdelen op Clingendael, geldt natuurlijk hetzelfde voor de tegenover gelegen vm. Julianakazerne.

Enige andere opmerking die ik nog heb is dat mij niet bekend was dat er kleurenonderzoek is uitgevoerd. Ik weet niet wat de resultaten daarvan zijn, maar mocht dat zinvol zijn, is het goed in de NVU hier melding van te maken, incl. het gegeven of dat verder nog bepaalde kaders of uitgangspunten oplevert.

Tot slot zag ik dat er weer kamervragen zijn gesteld. In dat kader is het misschien goed om aan te geven dat er wel degelijk tussentijds onderhoud heeft plaatsgevonden, die verder gaat dan alleen asbest verwijderen.

Succes met de beantwoording van deze vragen en ik zie de nieuwe versie met belangstelling tegemoet.

Fijn weekend,

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]
[REDACTED]

T. Voorschoten: 14 071

T. Wassenaar : 14 070

E. [REDACTED] [@werkorganisatieduivenvoorde.nl](mailto:[REDACTED]@werkorganisatieduivenvoorde.nl)

Ik ben werkzaam op **maandag, dinsdag, woensdagochtend** en **vrijdag**

www.voorschoten.nl

www.wassenaar.nl

Van: [REDACTED] [@Rijksoverheid.nl](mailto:[REDACTED]@Rijksoverheid.nl)>

Verzonden: woensdag 7 oktober 2020 09:27

Aan: [REDACTED] [@cultureelerfgoed.nl](mailto:[REDACTED]@cultureelerfgoed.nl)>

CC: [REDACTED] [@cultureelerfgoed.nl](mailto:[REDACTED]@cultureelerfgoed.nl)>; [REDACTED]

[REDACTED] [@rijksoverheid.nl](mailto:[REDACTED]@rijksoverheid.nl)>; [REDACTED]

[REDACTED] [@werkorganisatieduivenvoorde.nl](mailto:[REDACTED]@werkorganisatieduivenvoorde.nl)>; [REDACTED]

[REDACTED] [@rijksoverheid.nl](mailto:[REDACTED]@rijksoverheid.nl)>; [REDACTED] [@Rijksoverheid.nl](mailto:[REDACTED]@Rijksoverheid.nl)>; [REDACTED]

[REDACTED] [@Rijksoverheid.nl](mailto:[REDACTED]@Rijksoverheid.nl)>

Onderwerp: RE: Wassenaar bunker NvU etc

Zag juist dat [REDACTED] pas de 14^e weer bereikbaar is (gezien haar out-of office-reply).

Dit ter info.

[REDACTED]

Van: [REDACTED]

Verzonden: woensdag 7 oktober 2020 09:23

Aan: [REDACTED] [@cultureelerfgoed.nl](mailto:[REDACTED]@cultureelerfgoed.nl)>

CC: [REDACTED] [@cultureelerfgoed.nl](mailto:[REDACTED]@cultureelerfgoed.nl)>; [REDACTED]

[REDACTED] [@rijksoverheid.nl](mailto:[REDACTED]@rijksoverheid.nl)>; [REDACTED] [@werkorganisatieduivenvoorde.nl](mailto:[REDACTED]@werkorganisatieduivenvoorde.nl); [REDACTED]

[redacted]@rijksoverheid.nl>; [redacted]@Rijksoverheid.nl>; [redacted]
[redacted]@Rijksoverheid.nl>

Onderwerp: RE: Wassenaar bunker NvU etc

Ha [redacted],

Dank voor je mail.

We akkeren de punten door en komen er dan uiteraard z.s.m. op terug. Met hoe we zowel aanvullend onderzoek gaan ten uitvoeren e.d. en hoe we de NvU denken aan te laten passen.

Ik had ook aan [redacted] gevraagd om nog e.v. punten naar voren te brengen. Zal nog even separaat contact met haar opnemen.

HG

[redacted]

Verzonden: dinsdag 6 oktober 2020 22:48

Aan: [redacted]@Rijksoverheid.nl>

CC: [redacted]@cultureelerfgoed.nl>; [redacted]
[redacted]@rijksoverheid.nl>; [redacted]@werkorganisatieduivenvoorde.nl

Onderwerp: RE: Wassenaar bunker NvU etc

Hallo [redacted],

Excuus dat onze reactie even op zich heeft laten wachten. Ik moest even 'een beentje bijtrekken' en heb inmiddels alle stukken uitgebreid doorgelezen zodat ik nu goed op de hoogte ben en de NvU nog een keer goed heb kunnen bekijken.

Je had zelf al de belangrijkste punten uit ons overleg van vorige week gedestilleerd.

Hierbij het uitvoerige overzicht van de punten van [redacted], [redacted] en mij:

- P.2 Projectbetrokkenen RCE

[redacted]
Afdeling Kennis en Advies, Regio Noord-West

[redacted]
Afdeling Kennis en Advies, Regio Noord-West

Algemeen inhoudelijk:

- Het erfgoed van de Koude Oorlog is een lacune in het rijksmonumentenbestand. Tevens is de kennis over het erfgoed van de Koude Oorlog beperkt. De minister heeft in de Kamerbrief van april 2020 aangekondigd daarvoor aan kennisverwerving te gaan doen en hiervoor een beperkt aanwijzingsprogramma te gaan initiëren.
- Een ontwikkelingsvisie op het gehele, internationale linielandschap van de Atlantikwall is er niet. De RCE gaat op verzoek van de minister (Kamerbrief november 2019) samen met belanghebbenden een 'Visie op de atlantikwall' ontwikkelen zodat het verhaal van de Atlantikwall beter verteld kan worden.

De NvU geeft een goede synthese van de waardestelling van BBA en de stedenbouwkundige waardestelling van Steenhuis Meurs. Waarschijnlijk vanwege de kennislacunes ten aanzien van de Koude Oorlog blijft in beide rapporten het functioneren en belang van de bunker/ commandopost ten tijde van de Koude Oorlog wat onderbelicht. En zodoende is deze fase ook wat mager in de NvU terecht gekomen. Terwijl het (volgens rapport

StM) een van de belangrijkste militaire centra van de Koude Oorlog was. Maar waar blijkt dat uit? En wat is daar nog van te zien / beleven?

Concreet voor de NvU:

- p.13 Bouwfasen: de periode van de WOII is uitgesplitst in bouwfase 3 t/m 5. De bouwfase Koude Oorlog wordt gezien als 1 fase die duurde van 1945 tot 1991. Het rapport van BBA geeft aanknopingspunten voor een wat genuanceerdere fasering van deze periode. In ieder geval wat meer dateringen geven uit deze periode (wanneer werd de bunker na WOII weer in gebruik genomen / ABC bescherming etc)
- In de NvU is maar beperkt aandacht voor het interieur. Dit zou beter geanalyseerd en gewaardeerd moeten worden en dan met name ook de inrichting en aankleding van het interieur ten tijde van de Koude Oorlog. Uit deze periode zijn nog fysieke resten aanwezig. Gezien de actualiteit met betrekking tot de waardering voor de Koude Oorlogperiode is de opmerking over het interieur uit de KO "Mag toch deels weg als dat zo uitkomt, staat te lezen op p.41" achterhaald.
- Het belang van de Koude Oorlog fase beter benadrukken in de verschillende waarden.

Ten aanzien van de waardering par.1.3

- De situationele waarde en de architectonische waarde zijn beide nader uitgelicht. Met name de situationele waarde krijgt veel aandacht omdat dit is overgenomen van de uitgebreide stedenbouwkundige waardering van StM. Om recht te doen aan dit bijzondere en beladen erfgoed zou de cultuurhistorische en historische waarde ook nader uitgelicht moeten worden om goed toe te lichten waarom we dit erfgoed van belang vinden. Goed om hierbij ook aandacht te besteden aan het verhaal achter de bunker, de bunker als fysieke uiting van de 'chaotische polycratische machtsstructuur van het Derde Rijk'.
- Bij de architectonische waarde komt de Stuttgarter Schule ineens uit de lucht vallen. Dit behoeft toelichting eerder in de NvU waarbij ook iets gezegd kan worden over de architectuurhistorische betekenis van deze architectuur (traditionalistische Heimatgebundene Architektur). (zie o.a <https://www.historischer-verein-koenigsfeld.de/ceasy/modules/core/resources/main.php?id=1092-0&download=1> en op het oeuvre van architect Kubitz)

En verder de volgende aandachtspunten:

- Het internationale belang van de SI bunker in de beschrijving meer belichten
- De kleine schuilbunker die precies achter het Landhuis Clingendael is gebouwd wordt nergens in NvU genoemd. Dit was een 1e opvang bij bombardement
- Toevoegen dat de RCE ook kleurenonderzoek heeft laten uitvoeren.
- p. 25: Rijksbeleid en data o.a. NOVI actualiseren
- 1.3 staat herdenkingserfgoed moet herinneringserfgoed zijn
- Eindredactie. Het stuk bevat o.a. spellingsfouten.

Nb. P. 55 asbest slechts deels verwijderd. Gevaarlijk? Extra kostenpost?

Ik hoop dat jullie hiermee verder kunnen. Mochten jullie nog nader willen overleggen dan houden we ons aanbevolen.

Met vriendelijke groet,

[Redacted signature]

.....
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Smallepad 5 | 3811 MG | Amersfoort

Postbus 1600 | 3800 BP | Amersfoort

.....
T 033 421 [REDACTED]

M 06 [REDACTED]

[REDACTED]@cultureelerfgoed.nl

www.cultureelerfgoed.nl
.....

werkdagen ma / din / don / vrij
.....

Van: [REDACTED]@Rijksoverheid.nl

Verzonden: woensdag 30 september 2020 15:31

Aan: [REDACTED]

Onderwerp: Wassenaar bunker NvU etc

Beste [REDACTED] en [REDACTED],

Tijdens ons recente overleg over de Nota van Uitgangspunten etc. bij de casus Wassenaar/bunker, is door jullie aangegeven dat er nog wat extra aandachtspunten zijn voor de Nota en ook op het gebied van cultuurhistorisch onderzoek / de waardestelling.

Ik noteerde daarbij in elk geval kort:

De Koude Oorlog (ook in verband met recente beleidszaken OCW) sterker laten meetellen in het verhaal / de 'uitvraag'. Idem dan ook aspecten herinneringserfgoed.

Het 'narratieve' aspect beter verwoorden: wat voor functionele / logistieke 'machinerie' was aanwezig in de belangrijkste fasen van het gebruik.

Dit even zeer snel een kort samengevat. Jullie zouden nog met wat meer uitgewerkte opmerkingen bij de stukken komen. Hebben jullie er zicht op wanneer dat gaat lukken? Dan kunnen wij vanuit RVB en Atelier verdere verwerking en opdrachtverstrekking aan derden gaan voorbereiden.

Ik hoor het graag.

Hartelijke groet,

[REDACTED]
Atelier Rijksbouwmeester

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Van: [REDACTED]
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: Q en A Bunker Seyss Inquart.docx
Datum: woensdag 28 oktober 2020 14:08:56
Bijlagen: [2020Z18796 kamervragen 2020_commandobunker_Clingendael_opm.\[REDACTED\].docx.docx](#)

Collega's

Hierbij mijn aanvullingen en opmerkingen.

Met groet van

[REDACTED]

Van: [REDACTED]
Verzonden: dinsdag 27 oktober 2020 9:58
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: FW: Q en A Bunker Seyss Inquart.docx
Urgentie: Hoog

Beste [REDACTED] en [REDACTED],

Graag jullie hulp bij de beantwoording van de Kamervragen die vlak voor de herfstvakantie gesteld zijn en even aan de aandacht waren ontsnapt.

Er zijn vele vragen gesteld over de Commandobunker Clingendael. In bijgaand document heb ik een voorzet gedaan tot gedeeltelijke beantwoording.

Graag het verzoek om mee te lezen, aan te vullen (bij alle vragen) en in het bijzonder de inhoud te leveren voor de vragen 4 t/m 7.

Lukt dat om dit uiterlijk donderdagochtend aan te leveren?

Dank

Groet,

[REDACTED]

Van: [REDACTED]
Verzonden: donderdag 15 oktober 2020 9:00
Aan: [REDACTED]
CC: [REDACTED]@rijksoverheid.nl; [REDACTED]@rijksoverheid.nl
Onderwerp: Q en A Bunker Seyss Inquart.docx

Goedemorgen,

Gisteren hebben we met Atelier Rijksbouwmeester en RVB afgesproken om vooruitlopend op het WGO van 23 november a.s. QenA's te maken met een redeneerlijn ([REDACTED] was erbij). We hoeven nu niet meer zelf Q's te maken want de Q's zijn inmiddels gesteld (zie 2^e bijlage).

Zelf ben ik volgende week vrij, zouden jullie vast kunnen kijken? Ik heb er een eerdere QenA van een vorig debat bij gedaan waaruit we misschien kunnen putten.

In principe is de deadline 2 weken binnen OCW, ik ben er de 26^e weer en kan er dan weer mee verder maar het zou enorm helpen als jullie vast kunnen kijken met [REDACTED] en [REDACTED].

Vast bedankt en ik hoor wel van jullie!

Groeten,

Van: [REDACTED]
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: kamervragen 2020 voorz. OCW_reactie BZK - overleg donderdag 5 november om 12:00
Datum: donderdag 5 november 2020 12:58:10

Allen,

Heb net [REDACTED] gesproken. De kans is groot dat vanuit het RVB niets is uitgegaan aan antwoorden omdat deze aan de minister van OCW zijn gesteld, maar [REDACTED] gaat na hoe het verdere traject is verlopen en stelt ons op de hoogte.

M vr gr [REDACTED]

Van: [REDACTED]@cultureelerfgoed.nl>
Verzonden: donderdag 5 november 2020 09:31
Aan: [REDACTED]@rijksoverheid.nl>; [REDACTED]
[REDACTED]@Rijksoverheid.nl>; [REDACTED]
[REDACTED]@Rijksoverheid.nl>; [REDACTED]
[REDACTED]@Rijksoverheid.nl>; [REDACTED]@rijksoverheid.nl>
[REDACTED]@cultureelerfgoed.nl>; [REDACTED]
[REDACTED]@minocw.nl>; [REDACTED]@cultureelerfgoed.nl>
Onderwerp: FW: kamervragen 2020 voorz. OCW_reactie BZK - overleg donderdag 5 november om 12:00

Dag [REDACTED] en alle anderen,

Ik stuur de mail nog even een keer, nu met [REDACTED] erbij. Haar adres is er in een eerdere mail uitgevallen. Ik heb die vorige mail al aan haar doorgestuurd, maar om ervoor te zorgen dat ze weer in de groep zit, doe ik even deze actie.

Ik heb haar ook de vergaderlink van vanmiddag doorgestuurd. Tot straks.

Groet,

[REDACTED]

Van: [REDACTED]@rijksoverheid.nl]
Verzonden: donderdag 5 november 2020 8:44
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: kamervragen 2020 voorz. OCW_reactie BZK - overleg donderdag 5 november om 12:00

Dag allemaal,

Voor de bespreking van vanmiddag 12 uur stuur ik jullie de conceptbeantwoording van de kamervragen van OCW/RCE aangevuld met de reactie van BZK/ARbm.

Vr groet [REDACTED]

Van: [REDACTED]@minocw.nl>
Verzonden: dinsdag 3 november 2020 09:03

Aan: [redacted] @rijksoverheid.nl>; [redacted]
[redacted] @Rijksoverheid.nl>; [redacted] @rijksoverheid.nl>;
[redacted] @Rijksoverheid.nl>; [redacted]
[redacted] @Rijksoverheid.nl>

CC: [redacted] @cultureelerfgoed.nl>; [redacted]
[redacted] @cultureelerfgoed.nl>; [redacted] @cultureelerfgoed.nl>

Onderwerp: 2020Z18796 kamervragen 2020 commandobunker Clingendael(docx.docx)

Goedemorgen,

Hierbij de conceptbeantwoording van de kamervragen over de commandobunker clingendael. Achteraan heb ik een redeneerlijn opgenomen die we in 2018 met elkaar hadden gemaakt. Kijk maar even, heb een suggestie voor aanpassing gedaan en ook het antwoord op vraag 8 is hierbij relevant. Die redeneerlijn gaat er voor verzending uiteraard uit, maar houden we bij de hand voor het WGO op 23 november. De deadline voor beantwoording is eigenlijk morgen maar als het volgende week uit gaat is het goed. Daarom is het handig als jullie vanuit BZK al via de mail (graag gebundeld) reageren en aanvullen. Dan kunnen we donderdag snel zaken doen.

Ik ben ook bezig met de nota bij de antwoorden voor OCW, jullie zullen ook met DG of SBZk moeten afstemmen denk ik. Hoop dat dit ook snel lukt. Zal ik de conceptnota als hij klaar is, naar een van jullie sturen zodat jullie daaruit kunnen putten?

Ik hoor graag van jullie en vast zeer bedankt!

[redacted]

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Van: [REDACTED]
Aan: [REDACTED]
Cc: [REDACTED]
Onderwerp: Kamervragen, laatste check
Datum: donderdag 5 november 2020 17:54:19
Bijlagen: [Antwoord Kamervragen commandobunker Clingendael def.docx](#)
[Nota ter ondertekening kamervragen commandobunker Clingendael.docx](#)

Dag collega's,

Van [REDACTED] krijg ik het antwoord op de kamervragen over de Commandobunker Clingendael na overleg met RVB en ARbm en het verzoek om eventuele opmerkingen RCE te verzamelen. Sommige antwoorden zijn nog veranderd.

Als het lukt om nog een keer mee te lezen, zou dat fijn zijn.
Morgen aan het eind van de dag verwerk ik ze.

Bedankt!

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

Van: [REDACTED]
Aan: [REDACTED]
Cc: [REDACTED]
Onderwerp: Commandobunker Clingendael
Datum: dinsdag 24 november 2020 18:28:10
Bijlagen: [Scan_20201123_100439.pdf](#)
[Scan_20201123_100522.pdf](#)

Beste collega's,

Zoals jullie weten, is er gisteren in de Kamer gesproken over de Commandobunker Clingendael en ligt er een motie om het afstotingsproces op te schorten. De Minister heeft de motie ontraden. Dinsdag wordt erover gestemd.

Er is in de pers de nodige roering over de bunker (zie bijlage en: <https://www.nporadio1.nl/radio-eenvandaag/onderwerpen/68326-2020-11-23-weerstand-voor-verkoop-van-de-gigantische-bunker-van-seyss-inquart> en <https://dagblad070.nl/politiek/bunker-seyss-inquart-ook-weer-op-netvlies-raadsleden>). Dit is mede naar aanleiding van een gehonoreerd WOB-verzoek (vorige week geleverd). Dit verzoek was gedaan door de Stichting WO II-Sporen, die tegen de verkoop van de bunker is.

De Stichting (en in navolging daarvan de SP gisteren in de Kamer) stelt dat de RCE beweert dat het helemaal niet zo zeker is dat de bunker in de toekomst niet voor niet-passende functies wordt ingezet. Dat is niet ons standpunt. We werken juist met RVB samen om op basis van een goede Nota van Uitgangspunten de bunker een goede toekomst te geven.

Om ervoor te zorgen dat wij vanuit OCW helder en eenduidig communiceren over dit gevoelige dossier is het verzoek om alle externe communicatie over deze bunker op dit moment eerst even met [REDACTED] en mij af te stemmen.

Als er ontwikkelingen zijn, zal ik jullie informeren.

Dank!

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Bezoek: Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort | Post: Postbus 1600 | 3800 BP | Amersfoort

M 06 [REDACTED] T 033 421 7421 (algemeen nummer),
[REDACTED]@cultureelerfgoed.nl

Van: [REDACTED]
Aan: [REDACTED]
Cc: [REDACTED]
Onderwerp: RE: NvU Commandopost Clingendael
Datum: maandag 11 april 2022 15:43:30
Bijlagen: [image001.png](#)

Hallo [REDACTED],

Bedankt voor je reactie! We zien het tegemoet.

Groet,

[REDACTED]

Van: [REDACTED]@cultureelerfgoed.nl>
Verzonden: zondag 10 april 2022 22:27
Aan: [REDACTED]@rijksoverheid.nl>
Onderwerp: RE: NvU Commandopost Clingendael

Hallo [REDACTED],

Ik heb de geactualiseerde concept NvU in goede orde ontvangen. Ik stuur je aanstaande vrijdag 15 april mijn reactie.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

.....
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
 Smallepad 5 | 3811 MG | Amersfoort
 Postbus 1600 | 3800 BP | Amersfoort

.....
T 033 421 [REDACTED]
M 06 [REDACTED]
 [REDACTED]@cultureelerfgoed.nl
www.cultureelerfgoed.nl

.....
 werkdagen ma / din / don / vrij

Van: [REDACTED]@rijksoverheid.nl>
Verzonden: vrijdag 8 april 2022 12:14
Aan: [REDACTED]@cultureelerfgoed.nl>
Onderwerp: NvU Commandopost Clingendael

Beste [REDACTED],

Op 29 maart heb ik je de geactualiseerde concept NvU gestuurd. Is deze in goede orde ontvangen? En past de reactie-termijn in je planning?

Dan kan ik voor eind deze maand een overleg inplannen met de betrokkenen.

Hoor het graag en een goed weekend!

Met vriendelijke groet,

.....
Rijksvastgoedbedrijf
Afdeling Verkoop & Gebiedsprojecten
Directie Transacties en Projecten
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Korte Voorhout 7 | Den Haag
Postbus 16169 | 2500 BD | Den Haag

.....
M 06-
E rijks@rijksoverheid.nl
www.rijksvastgoedbedrijf.nl
www.biedboek.nl

-

Het RVB realiseert en beheert zijn vastgoedportefeuille voor zijn gebruikers en zet gebouwen en terreinen in voor de realisatie van economische en maatschappelijke meerwaarde op basis van beleidsdoelen.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Van: [REDACTED]
Aan: [REDACTED]
Cc: [REDACTED]
Onderwerp: RE: brief over bunker Seyss Inquart
Datum: donderdag 21 juli 2022 08:30:06

Dag allemaal,

Collega [REDACTED] heeft zich recent nog met de bunker bezig gehouden.
 Het is belangrijk dat zij bij de beantwoording betrokken wordt, evenals het regiohoofd
 Noord-West [REDACTED]. Beiden in c.c.
 [REDACTED] is 15/8 terug van vakantie.

Groet,

[REDACTED]

Van: [REDACTED]@minocw.nl>
Verzonden: woensdag 20 juli 2022 10:20
Aan: [REDACTED]@minocw.nl>; [REDACTED]@minocw.nl>;
 [REDACTED]@cultureelerfgoed.nl>
Onderwerp: RE: brief over bunker Seyss Inquart

Hoi,

Even ter informatie: ik heb gisteren contact gehad met [REDACTED] RVB. Ze zetten de
 stand van zaken op een rij en mailen die naar ons en gaan ook intern uitzoeken hoe het
 zit met de Nationale Monumentenorganisatie (dat is al eerder aan de orde geweest nl).
 Ik heb ook even met [REDACTED] overlegd ([REDACTED] is met vakantie) en zij gaf
 aan dat er altijd een ontvangstbevestiging wordt gestuurd vanuit CEI of Burgerbrieven
 en dat we kunnen wachten met de beantwoording tot we de info hebben van RVB. Zij
 adviseert ons te koersen op de eerste tas na het reces.

Ik hoop dat er iemand vanuit team gebouwd een brief kan maken iom RVB en met [REDACTED]
 [REDACTED] (RCE, nu met vakantie). Ik ben na vandaag viereneenhalf week weg en
 [REDACTED] (eerste contact RVB) is na volgende week ook een aantal weken weg.

Groeten,

[REDACTED]

Van: [REDACTED]
Verzonden: maandag 18 juli 2022 13:59
Aan: [REDACTED]@minocw.nl>; [REDACTED]@minocw.nl>;
 [REDACTED]@cultureelerfgoed.nl>
Onderwerp: FW: brief over bunker Seyss Inquart

Zie hieronder.

Groeten,

[REDACTED]

Van: [REDACTED]@Rijksoverheid.nl>
Verzonden: maandag 18 juli 2022 13:01
Aan: [REDACTED]@rijksoverheid.nl>; [REDACTED]@rijksoverheid.nl>
CC: [REDACTED]@minocw.nl>

Onderwerp: FW: brief over bunker Seyss Inquart

Hi,
Pakken jullie het op svp?
M.vr.gr.

Van: [redacted] <[redacted]@minocw.nl>

Datum: maandag 18 jul. 2022 12:50 PM

Aan: [redacted] <[redacted]@Rijksoverheid.nl>

Kopie: [redacted] <[redacted]@minocw.nl>, [redacted]
[redacted] <[redacted]@cultureelerfgoed.nl>, [redacted] <[redacted]@minocw.nl>

Onderwerp: RE: brief over bunker Seyss Inquart

Beste [redacted],

[redacted] verwees me naar jou door. Zie de mailwisseling hieronder en de bijgevoegde brief. Kun jij me de laatste stvzk vertellen en hoe kijken jullie naar de wens van Stichting WO2 sporen t.a.v. de NMO? Handig om het antwoord op de brief af te stemmen.

Ik ben zelf vanaf a.s. donderdag vierenhalf week met vakantie, in die tijd zal een collega dit waarschijnlijk oppakken.

Met vriendelijke groeten,

[redacted]

[redacted]

[redacted]

M: 06-[redacted]

Directie Erfgoed en Kunsten

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Van: [redacted] <[redacted]@Rijksoverheid.nl>

Verzonden: maandag 18 juli 2022 12:22

Aan: [redacted] <[redacted]@minocw.nl>

CC: [redacted] <[redacted]@minocw.nl>; [redacted]
[redacted] <[redacted]@cultureelerfgoed.nl>; [redacted] <[redacted]@minocw.nl>; [redacted]
[redacted] <[redacted]@Rijksoverheid.nl>

Onderwerp: RE: brief over bunker Seyss Inquart

Hoi,

[redacted] en die kan je verder helpen.

Met vriendelijke groet,

[redacted]

Afdeling Verkoop en Gebiedsprojecten
Directie Transacties & Projecten
Rijksvastgoedbedrijf
Ministerie van Binnenlandse Zaken & Koninkrijksrelaties
Korte Voorhout 7 | 2511 CW | Den Haag
Postbus 16169 | 2500 BD | Den Haag

M 06 [REDACTED]

[REDACTED]@Rijksoverheid.nl

W www.rijksvastgoedbedrijf.nl

Het RVB realiseert en beheert zijn vastgoedportefeuille voor zijn gebruikers en zet gebouwen en terreinen in voor de realisatie van economische en maatschappelijke meerwaarde op basis van beleidsdoelen

Van: [REDACTED]@minocw.nl>

Verzonden: maandag 18 juli 2022 10:50

Aan: [REDACTED]@Rijksoverheid.nl>

CC: [REDACTED]@minocw.nl>; [REDACTED]
[REDACTED]@cultureelerfgoed.nl>; [REDACTED]@minocw.nl>

Onderwerp: brief over bunker Seyss Inquart

Hoi [REDACTED],

We hebben weer een brief van Stichting WO2 sporen over de bunker van Seyss Inquart. Verzoek aan onze minister is om de bunker over te laten dragen aan de Nationale Monumentenorganisatie (NMO) Weet jij wat de laatste stvzk is of bij wie ik bij jullie terecht kan?

Vast bedankt!

Met vriendelijke groeten,

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

M: 06-[REDACTED]

Directie Erfgoed en Kunsten

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Van: [Info Stichting WO2 Sporen](#)
Aan: [REDACTED]
Cc: [REDACTED]
Onderwerp: dank / Seyss Inquart bunker - Commandopost Clingendael / Amendement - Stappenplan Leidraad
Datum: woensdag 22 maart 2023 11:14:57
Bijlagen: [41061B3AEF5A42E5AC478636D9D5BF72\[155643698\].png](#)
[C74A9D02CBDA4076ABA4E8F059BAC1A8.png](#)
[CAEDBD66131F40A0A2E71305E27F1998.png](#)
[8F7CCD8543FE4A25A99B06F48B602567.png](#)
[A831C3C3A8F54D958E2233D8A15D7A8D.png](#)
[Leidraad+afstoot+monumenten \(1\).pdf](#)
[DLW VVD CDA D66 PvdA Amendement Commandopost Clingendael advies \(definitief\) \(get.\).pdf](#)
Prioriteit: Hoog

Geachte [REDACTED],
 Beste [REDACTED],

Als eerste wil ik je bedanken voor het correct sturing geven aan het gesprek van gisteren. Zeker het verhaal van [REDACTED] maakte op mij persoonlijk diepe indruk.

Mbt de discussie Amendement en de Leidraad stuur ik U in de bijlage de stukken. (ik kan mij voorstellen dat e.e.a. niet voor iedereen was te volgen)

Het onderdeel van het Amendement “toelichting besluit” (bijlage);

“Een overheid die zijn dadererfgoed verkoopt achten wij onverstandig. Het heeft onze voorkeur dat het Rijksvastgoedbedrijf dit monument overdraagt aan de Nationale Monumentenorganisatie. Wij zijn van mening dat de commandopost zou moeten worden bestemd tot herinneringscentrum over de rol van het complex in de Tweede Wereldoorlog en tijdens de Koude Oorlog. Uit onderzoek is immers gebleken dat de kennis bij jongeren over de Tweede Wereldoorlog tanende is en dat het antisemitisme toeneemt.”

In het Stappenplan Leidraad afstoot monumenten staat het volgende (bijlage)

Leidraad pagina 15 punt 11 B

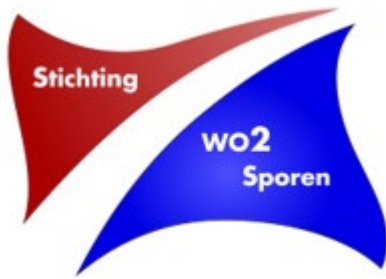
“Indien sprake is van een verkoop met voorselectie, dan adviseert de rijksbouwmeester bij het opstellen van een nota van uitgangspunten. Wanneer de belangen van Rijk en gemeente sterk uiteenlopen (financieel tegenover maatschappelijk belang) kan de rijksbouwmeester vanuit zijn onafhankelijke positie adviseren, bijvoorbeeld over transformatiemogelijkheden van een monument. In voorkomende gevallen, wanneer er sprake is van groot maatschappelijk of cultureel belang, kan de rijksbouwmeester worden gevraagd het RVB te vertegenwoordigen. Desgewenst treedt hij daarbij op als voorzitter of lid van het beoordelingsteam, dat bij verkoop de voorselectie verzorgt. De RCE vervult in deze gevallen een adviesrol vanuit het erfgoedbelang. Vroegtijdige afstemming in deze complexe situaties is extra van belang. Taak: rijksbouwmeester en adviseur RCE”

Het bovenstaande stuur ik als aanvulling en ter verduidelijking voor het gespreksverslag.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

Voorzitter

Centrum voor informatie, educatie en documentatie

www.wo2sporen.eu

info@wo2sporen.eu

Wingerd 208

2496 VK Den Haag

Tel. +31 6 [REDACTED]

“Omdat de directe getuigen er straks niet meer zijn”

OORLOGS
GRAVEN
STICHTING

Stichting WO2 Sporen heeft een Culturele ANBI-status en is partner van Oorlogsbronnen, de Oorlogsgravenstichting en de Arolsen Archives.

Van: [REDACTED]
Aan: [REDACTED]
Cc: [REDACTED]
Onderwerp: RE: stand van zaken NvU Commandopost Clingendael
Datum: woensdag 22 maart 2023 11:47:10
Bijlagen: [image001.png](#)
[dank Seyss Inquart bunker - Commandopost Clingendael Amendement - Stappenplan Leidraad .msg](#)

Hallo [REDACTED],

Participatie-sessies gister met erfgoedclubs en wijkclubs zijn gister goed verlopen. Discussies met erfgoedclubs, Joodse verenigingen en St WO2 sporen waren wel stevig. Ze vinden, zoals verwacht, dat het Rijk dit soort objecten niet moet verkopen of moet overdragen aan de Nationale Monumenten Organisatie en dat het enkel een museumfunctie kan krijgen. ST WO2 sporen verwees oa naar het amendement op het Raadsbesluit (van de nieuwe coalitie) waarin de gemeenteraad ook deze mening ventileert en de rol van de Rijksbouwmeester conform de Leidraad, zie bijlage.

Wijkclubs vindt herbestemming prima met gevoel voor historie en natuur maar vooral geen verkeer aantrekkende werking. Zodra de gespreksverslagen zijn uitgewerkt sturen wij jullie deze toe.

11 april nog inloopavond voor de buurt. Participatie-termijn en inspraaktermijn verlopen begin mei. Na verwerking moet de (definitieve) NvU opnieuw door (het nieuwe) College, raadscommissie en raad. Hopelijk is dat voor het zomerreces.

We houden contact!

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

Van: [REDACTED]@cultureelerfgoed.nl>
Verzonden: maandag 20 maart 2023 16:42
Aan: [REDACTED]@rijksoverheid.nl>; [REDACTED]
[REDACTED]@Rijksoverheid.nl>; [REDACTED]@Rijksoverheid.nl>
CC: [REDACTED]@rijksoverheid.nl>; [REDACTED]
[REDACTED]@rijksoverheid.nl>
Onderwerp: RE: stand van zaken NvU Commandopost Clingendael

Hallo [REDACTED],

Hartelijk dank voor deze update.

En dank voor de uitnodiging om morgen aanwezig te zijn bij de participatie bijeenkomst. Vanwege andere werkafspraken ben ik niet in de gelegenheid om aanwezig te zijn. Bovendien is de rol en inbreng van de RCE bij deze bijeenkomst beperkt. (hoewel ik overigens wel benieuwd ben naar de reacties van de belangen verenigingen)

We blijven graag op de hoogte van en betrokken bij de voortgang van het proces. Ik wens jullie morgen (en 11 april) een goede bijeenkomst toe.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

.....
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Smallepad 5 | 3811 MG | Amersfoort
Postbus 1600 | 3800 BP | Amersfoort

.....
T 033 421 [REDACTED]

M 06 [REDACTED]

[REDACTED]@cultureelerfgoed.nl
www.cultureelerfgoed.nl

.....
werkdagen ma / din / don / vrij
.....

Van: [REDACTED]@rijksoverheid.nl>

Verzonden: dinsdag 14 maart 2023 13:22

Aan: [REDACTED]@Rijksoverheid.nl>; [REDACTED]
[REDACTED]@cultureelerfgoed.nl>; [REDACTED]@Rijksoverheid.nl>

CC: [REDACTED]@rijksoverheid.nl>; [REDACTED]
[REDACTED]@rijksoverheid.nl>

Onderwerp: stand van zaken NvU Commandopost Clingendael

Beste [REDACTED], [REDACTED] en [REDACTED],

Vorige week dinsdagavond is de (concept) Nota van Uitgangspunten van de Commandopost behandeld in de gemeenteraad van Wassenaar.

Speciaal voor dit item was er een NOS-ploeg aanwezig. Het item kwam dezelfde avond nog bij het late NOS journaal; [NOS Journaal gemist? Start met kijken op NPO Start](#). Vanaf minuut 18. Eerder op de dag had de Telegraaf al een bericht geplaatst op aangeven van St WO2 Sporen, zie bijlage.

Mbt de (onjuiste) berichtgeving:

- De bunker wordt natuurlijk niet verkocht aan de hoogste bidder maar met een voorselectie, zie ook paragraaf 5.1 van de NvU. Afd. Communicatie bekijkt of ze dit bericht op onze website kunnen actualiseren. [Hoe dien je bij verkoop zowel de publieke zaak als het monument | Vastgoed | Rijksvastgoedbedrijf](#). Hiervoor neemt [REDACTED] contact op met het Atelier Rijksbouwmeester.
- Gemeente Wassenaar is niet tegen de verkoop; ze hebben uiteindelijk via een (gewijzigd) amendement de concept NvU vrijgegeven voor participatie. De NvU, bijlagen, raadsbesluit en amendement vind je hier: [Document wassenaar - DLW VVD CDA D66 PvdA Amendement Commandopost Clingendael advies \(definitief\) - iBabs RIS \(bestuurlijkeinformatie.nl\)](#)
- [REDACTED] is gelijk op de hoogte gebracht
- Via [REDACTED] is [REDACTED] op de hoogte gesteld.

21 maart (2 sessies met belangenorganisaties en wijkverenigingen) en 11 april (inloopavond buurt) vinden de participatiebijeenkomsten plaats. Ahv de bijeenkomsten en de inspraakprocedure wordt een participatierapport gemaakt die dan samen met de definitieve NvU opnieuw door de gemeenteraad wordt beoordeeld en hopelijk wordt vastgesteld zodat de verkoopvoorbereiding kan worden opgestart.

In de raadsvergadering is besloten dat het aantal belangenverenigingen voor de participatie moet worden uitgebreid naar 7 (waarschijnlijk ingegeven door St WO2 Sporen), zie ook het Raadsbesluit. Van die 7 hebben St WO2 sporen, Historische Vereniging Oud-Wassenaer en het Cuypersgenootschap gebruik gemaakt van hun inspraakrecht tijdens de raadsvergadering. We hebben besloten een aparte participatie sessie met deze erfgoed verenigingen te plannen voor **21 maart 14.30-16.30u**.

Mochten jullie in de gelegenheid zijn, dan bij deze van harte uitgenodigd. **Locatie: Linkergarage van de Commandopost.**

In de bijlage het Plan van Aanpak tbv de participatie en de uitnodiging voor de erfgoed verenigingen.

Tot zover, mochten jullie nog vragen opmerkingen hebben dan hoor ik het graag!

Met vriendelijke groet,

[Redacted signature]

.....
Rijksvastgoedbedrijf
Afdeling Verkoop & Gebiedsprojecten
Directie Transacties en Projecten
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Korte Voorhout 7 | Den Haag
Postbus 16169 | 2500 BD | Den Haag

.....
M 06- [Redacted]
E [Redacted] [@rijksoverheid.nl](mailto:[Redacted]@rijksoverheid.nl)
www.rijksvastgoedbedrijf.nl
www.biedboek.nl

-

Het RVB realiseert en beheert zijn vastgoedportefeuille voor zijn gebruikers en zet gebouwen en terreinen in voor de realisatie van economische en maatschappelijke meerwaarde op basis van beleidsdoelen.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Van: [REDACTED]
Aan: [REDACTED]
Cc: [REDACTED]
Onderwerp: RE: stand van zaken NvU Commandopost Clingendael
Datum: woensdag 19 april 2023 13:00:54
Bijlagen: [image001.png](#)
[Uitnod_inloopavond_CPC_gew_RZ_DEF.pdf](#)

Beste [REDACTED],

De inloop bijeenkomst voor de buurt is vorige week prima verlopen.

Er hadden zich 111 huishoudens aangemeld verdeeld over 3 sessies. Beide garages waren opengesteld waar medewerkers van het RVB en de gemeente klaar stonden om bezoekers te woord te staan. Naast een aantal panelen met een thema uit de NvU werd ook een film gedraaid over de bunker (die ook op onze website staat) en was er catering ingehuurd. Reacties waren uiteenlopend van heel positief tot uiterst kritisch. Men vond het vooral leuk dat de bijeenkomst in de bunker zelf was.

Verschillende mensen gaven aan een zienswijze in te sturen naar de gemeente, anderen vulden direct een formulier in die klaar lagen. Deze worden verwerkt in een Participatieverslag.

Uiteraard kwam [REDACTED] van St WO2 Sporen ook langs en was er een journalist en fotograaf van het Leids Dagblad aanwezig. Reactietermijn mbt participatie loopt nog tot 30 april, zienswijze bij de gemeente tot 4 mei.

Volgende week stuur ik jullie de verslagen van de 1^e participatieronde van 21 maart.

Tot zover weer!

Groet,

[REDACTED]

Van: [REDACTED]@cultureelerfgoed.nl>
Verzonden: maandag 20 maart 2023 16:42
Aan: [REDACTED]@rijksoverheid.nl>; [REDACTED]
[REDACTED]@Rijksoverheid.nl>; [REDACTED]@Rijksoverheid.nl>
CC: [REDACTED]@rijksoverheid.nl>; [REDACTED]
[REDACTED]@rijksoverheid.nl>
Onderwerp: RE: stand van zaken NvU Commandopost Clingendael

Hallo [REDACTED],

Hartelijk dank voor deze update.

En dank voor de uitnodiging om morgen aanwezig te zijn bij de participatie bijeenkomst. Vanwege andere werkafspraken ben ik niet in de gelegenheid om aanwezig te zijn. Bovendien is de rol en inbreng van de RCE bij deze bijeenkomst beperkt. (hoewel ik overigens wel benieuwd ben naar de reacties van de belangen verenigingen)

We blijven graag op de hoogte van en betrokken bij de voortgang van het proces. Ik wens jullie morgen (en 11 april) een goede bijeenkomst toe.

Met vriendelijke groet,

.....
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Smallepad 5 | 3811 MG | Amersfoort
Postbus 1600 | 3800 BP | Amersfoort

.....
T 033 421 [redacted]

M 06 [redacted]

[redacted]@cultureelerfgoed.nl

www.cultureelerfgoed.nl

.....
werkdagen ma / din / don / vrij
.....

Van: [redacted]@rijksoverheid.nl>

Verzonden: dinsdag 14 maart 2023 13:22

Aan: [redacted]@Rijksoverheid.nl>; [redacted]
[redacted]@cultureelerfgoed.nl>; [redacted]@Rijksoverheid.nl>

CC: [redacted]@rijksoverheid.nl>; [redacted]
[redacted]@rijksoverheid.nl>

Onderwerp: stand van zaken NvU Commandopost Clingendael

Beste [redacted],

Vorige week dinsdagavond is de (concept) Nota van Uitgangspunten van de Commandopost behandeld in de gemeenteraad van Wassenaar.

Speciaal voor dit item was er een NOS-ploeg aanwezig. Het item kwam dezelfde avond nog bij het late NOS journaal; [NOS Journaal gemist? Start met kijken op NPO Start](#). Vanaf minuut 18. Eerder op de dag had de Telegraaf al een bericht geplaatst op aangeven van St WO2 Sporen, zie bijlage.

Mbt de (onjuiste) berichtgeving:

- De bunker wordt natuurlijk niet verkocht aan de hoogste bidder maar met een voorselectie, zie ook paragraaf 5.1 van de NvU. Afd. Communicatie bekijkt of ze dit bericht op onze website kunnen actualiseren. [Hoe dien je bij verkoop zowel de publieke zaak als het monument | Vastgoed | Rijksvastgoedbedrijf](#). Hiervoor neemt [redacted] contact op met het Atelier Rijksbouwmeester.
- Gemeente Wassenaar is niet tegen de verkoop; ze hebben uiteindelijk via een (gewijzigd) amendement de concept NvU vrijgegeven voor participatie. De NvU, bijlagen, raadsbesluit en amendement vind je hier: [Document wassenaar - DLW VVD CDA D66 PvdA Amendement Commandopost Clingendael advies \(definitief\) - iBabs RIS \(bestuurlijkeinformatie.nl\)](#)
- [redacted] is gelijk op de hoogte gebracht
- Via [redacted] is [redacted] op de hoogte gesteld.

21 maart (2 sessies met belangenorganisaties en wijkverenigingen) en 11 april (inloopavond buurt) vinden de participatiebijeenkomsten plaats. Ahv de bijeenkomsten en de inspraakprocedure wordt een participatierapport gemaakt die dan samen met de definitieve NvU opnieuw door de gemeenteraad wordt beoordeeld en hopelijk wordt vastgesteld zodat de verkoopvoorbereiding kan worden opgestart.

In de raadsvergadering is besloten dat het aantal belangenverenigingen voor de participatie moet worden uitgebreid naar 7 (waarschijnlijk ingegeven door St WO2 Sporen), zie ook het Raadsbesluit. Van die 7 hebben St WO2 sporen, Historische Vereniging Oud-Wassenaer en het Cuypersgenootschap gebruik gemaakt van hun inspraakrecht tijdens de raadsvergadering. We hebben besloten een aparte participatie sessie met deze erfgoed verenigingen te plannen voor **21 maart 14.30-16.30u**.

Mochten jullie in de gelegenheid zijn, dan bij deze van harte uitgenodigd. **Locatie: Linkergarage van de Commandopost.**

In de bijlage het Plan van Aanpak tbv de participatie en de uitnodiging voor de erfgoed verenigingen.

Tot zover, mochten jullie nog vragen opmerkingen hebben dan hoor ik het graag!

Met vriendelijke groet,

[Redacted signature]

.....
Rijksvastgoedbedrijf
Afdeling Verkoop & Gebiedsprojecten
Directie Transacties en Projecten
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Korte Voorhout 7 | Den Haag
Postbus 16169 | 2500 BD | Den Haag

.....
M 06-1 [Redacted]
E [Redacted]@rijksoverheid.nl
www.rijksvastgoedbedrijf.nl
www.biedboek.nl

-

Het RVB realiseert en beheert zijn vastgoedportefeuille voor zijn gebruikers en zet gebouwen en terreinen in voor de realisatie van economische en maatschappelijke meerwaarde op basis van beleidsdoelen.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Van: [REDACTED]
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: FW: het juiste adres
Datum: dinsdag 16 mei 2023 17:12:00

Hallo [REDACTED]

Ik heb navraag gedaan naar wie de 'aanbiedingsbrief' mbt de Commandopost binnen OCW gestuurd kan worden. Dat is [REDACTED], zie onderstaande mail voor het adres.

Verwachting is dat een brief naar haar een sneller antwoord oplevert dan een brief naar de staatssecretaris vanwege ambtelijke molens waarin brieven naar de bewindslieden terecht kunnen komen.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

.....
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Smallepad 5 | 3811 MG | Amersfoort
Postbus 1600 | 3800 BP | Amersfoort

.....
T 033 421 [REDACTED]

M 06 [REDACTED]

[REDACTED]@cultureelerfgoed.nl
www.cultureelerfgoed.nl

.....
werkdagen ma / din / don / vrij
.....

Van: [REDACTED]@cultureelerfgoed.nl>

Verzonden: dinsdag 16 mei 2023 13:13

Aan: [REDACTED]@cultureelerfgoed.nl>

Onderwerp: het juiste adres

[REDACTED]

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Rijnstraat 50 | 2515 XP | Den Haag

e-mail: [REDACTED]@minocw.nl

Van: [REDACTED]
Aan: [REDACTED]
Cc: [REDACTED]
Onderwerp: antwoord Zienswijze ST WO2 sporen
Datum: dinsdag 11 juli 2023 13:41:13
Bijlagen: [image001.png](#)
[Stichting WO2 sporen.pdf](#)
[reactie RVB zienswijze St WO2 sporen.docx](#)
[RF vragen over bunker Clingendael.msg](#)
[Verslag CPC cultuur erfgoedorg 21mrt2023_def.pdf](#)

Beste [REDACTED],

Om de NVU van de Commandopost Clingendael te laten vaststellen heeft de gemeenteraad naast een uitgebreid participatietraject ook de gemeentelijke Inspraakverordening van toepassing verklaard. Dat heeft 11 zienswijzen opgeleverd waarvan de beantwoording grotendeels gereed is.

Voor de beantwoording van de zienswijze van St WO2 Sporen is voornamelijk onze input vereist. Vanaf pag 9 ligt de beantwoording bij de gemeente. Ik heb 7 items gefilterd uit deze uitgebreide zienswijze met verwijzing naar de bewuste pagina in de zienswijze. Voor een aantal items heb ik jullie hulp nodig. Willen jullie svp een reactie formuleren bij het item waarbij ik jullie naam heb gezet? Dat kan in hetzelfde document.

Als achtergrond info het participatieverslag met de belangenclubs waarin veel dezelfde punten worden genoemd en een mail nav vragen in de Kamercommissie Cultuur, ook afkomstig van ST WO2 Sporen.

Willen jullie svp jullie input vóór 27 juli aanleveren bij [REDACTED]? Ik hoop dat dit haalbaar is ivm de vakantieperiode. [REDACTED] maakt er dan 1 beantwoording van die we in week 31 aanleveren bij de gemeente. Ik ben zelf van 13-31 juli op vakantie. Mochten er nog vragen zijn of nadere info nodig zijn dan kunnen jullie terecht bij [REDACTED].

Alvast bedankt voor jullie hulp!

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

Afdeling Aan- en Verkoop
Directie Gebieds- en Vastgoedontwikkeling
Rijksvastgoedbedrijf
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
 Korte Voorhout 7 | Den Haag
 Postbus 16169 | 2500 BD | Den Haag

M 06 [REDACTED]
 E [REDACTED]@rijksoverheid.nl
www.rijksvastgoedbedrijf.nl
www.biedboek.nl

Het RVB realiseert en beheert zijn vastgoedportefeuille voor zijn gebruikers en zet gebouwen en terreinen in voor de realisatie van economische en maatschappelijke meerwaarde op basis van beleidsdoelen.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Van: [REDACTED]
Aan: [REDACTED]
Cc: [REDACTED]
Onderwerp: RE: vragen over bunker Clingendael
Datum: dinsdag 11 juli 2023 18:19:27
Bijlagen: [image001.png](#)

Hallo [REDACTED],

De antwoorden waren al vrij compleet, bedankt! Ik heb een deel van het antwoord bij 3 verplaatst naar vraag 4 incl wat klein aanpassingen, zie in groen.

Voor het vaststellen van de Nota van Uitgangspunten is er in Q2 een participatieproces gevolgd en heeft de gemeente Wassenaar ook de gemeentelijke Inspraakverordening van toepassing verklaart. We zijn nu in de afrondende fase van het Participatierapport en de Zienswijzennota. In september/oktober gaat de definitieve NvU opnieuw naar college en raad.

Mocht het niet helemaal duidelijk zijn, bel me gerust! Ik ben morgen nog aan het werk, erna 2,5 week vakantie.

Groet,

[REDACTED]

Van: [REDACTED]@cultureelerfgoed.nl>
Verzonden: maandag 10 juli 2023 15:53
Aan: [REDACTED]@rijksoverheid.nl>
CC: [REDACTED]@cultureelerfgoed.nl>
Onderwerp: RE: vragen over bunker Clingendael

Beste [REDACTED] en [REDACTED],

Mooi dat jij dit dossier nog steeds doet. Ik neem [REDACTED] ook direct mee.

Zie hier de vragen, ze lijken op vragen die eerder zijn beantwoord, zie [pdf \(overheid.nl\)](#). Nu zijn ze onderdeel van vragen die gesteld zijn in het kader van de beleidsreactie op de Beleidsdoorlichting Erfgoed. In die beleidsdoorlichting [pdf \(overheid.nl\)](#) kwam dit onderwerp niet aan bod (niet algemeen het afstoten en niet deze commandopost).

Aan jullie beiden de vraag om hierop te reageren. Alle voorstellen zijn welkom. Mijn antwoordvoorstellen zijn vrij algemeen, maar als er specifieke informatie is, die hier kan helpen voor een goed antwoord, dan lees ik dat graag. Ik weet niet wat de stand van zaken in het proces rond de commandopost is.

- 3 Bent u van mening dat wanneer de bunker van Seyss-Inquart wordt verkocht, op de lange termijn niet kan worden geborgd dat dit dader-erfgoed niet voor verkeerde doeleinden wordt gebruikt, zoals eerder gebeurde met een bunker in Valkenswaard waarin een 'Anne Frank escape room' werd geopend?
- Voorstel antwoord: *Nee, dat ben ik niet van mening. Ons erfgoedstelsel en onze regelgeving voor de ruimtelijke ordening zijn ingericht om op een zorgvuldige manier om te gaan met ons erfgoed, in dit geval de Commandopost Clingendael. De Commandopost is aangewezen als rijksmonument wat betekent dat er een vergunningplicht is voor wijzigingen. Welke functies in de Commandopost kunnen komen is een zaak van het omgevingsplan. Dit zorgvuldige publieke proces valt onder de bevoegdheid van de gemeente Wassenaar.*

- 4 Bent u bereid de bunker van Seyss-Inquart uit de openbare verkoop te laten halen door het Rijksvastgoedbedrijf?
Voorstel antwoord: *Het afstoten van vastgoed in rijksbezit gebeurt in de meeste gevallen door het Rijksvastgoedbedrijf (RVB) dat staat onder verantwoordelijkheid van de Minister voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening. Ik zie geen reden hem te vragen af te zien van de openbare verkoop van de bunker. Het afstoten van een rijksmonument gebeurt volgens de Leidraad Afstoten. Deze leidraad is ten behoeve van een zorgvuldige afstoot van rijksmonumenten opgesteld door het Atelier Rijksbouwmeester en het RVB, in samenspraak met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Ik heb er vertrouwen in dat deze Leidraad in dit proces gevolgd wordt, zodat het belang van het erfgoed hier geborgd wordt. Het RVB is daartoe ook in nauw overleg met de Gemeente Wassenaar en de RCE.*
- 5 Bent u bereid te garanderen dat de bunker van Seyss-Inquart een herinneringscentrum met museum wordt en blijvend een functie krijgt die bijdraagt aan het verdiepen, vergroten en verankeren van de kennis van deze zwarte bladzijde van onze geschiedenis?
Voorstel antwoord: *Een herinneringscentrum in de bunker zou een mooie herbestemming zijn. Ik zal hiertoe zelf echter zelf geen initiatief nemen of garanties geven.*

Als het handig is, kunnen we even bellen of via teams afspreken.

Vriendelijke groet,

[Redacted]

Van: [Redacted]@rijksoverheid.nl>
Verzonden: maandag 10 juli 2023 14:40
Aan: [Redacted]@cultureelerfgoed.nl>
CC: [Redacted]@minocw.nl>
Onderwerp: RE: vragen over bunker Clingendael

Hallo [Redacted],

Ja dat ben ik nog steeds. Ik heb daar regelmatig contact over met je collega [Redacted].

Hoor graag wat die vragen zijn en hoe daar verder mee om te gaan.

Met vriendelijke groet,

[Redacted]

.....
Afdeling Aan- en Verkoop
Directie Gebieds- en Vastgoedontwikkeling
Rijksvastgoedbedrijf
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Korte Voorhout 7 | Den Haag
Postbus 16169 | 2500 BD | Den Haag

.....
M 06- [Redacted]
E [Redacted]@rijksoverheid.nl
www.rijksvastgoedbedrijf.nl
www.biedboek.nl

-

Het RVB realiseert en beheert zijn vastgoedportefeuille voor zijn gebruikers en zet gebouwen en terreinen in voor de realisatie van economische en maatschappelijke meerwaarde op basis van beleidsdoelen.

Van: [redacted] <[\[redacted\]@cultureelerfgoed.nl](mailto:[redacted]@cultureelerfgoed.nl)>

Verzonden: maandag 10 juli 2023 14:32

Aan: [redacted] <[\[redacted\]@rijksoverheid.nl](mailto:[redacted]@rijksoverheid.nl)>

CC: [redacted] <[\[redacted\]@minocw.nl](mailto:[redacted]@minocw.nl)>

Onderwerp: vragen over bunker Clingendael

Beste [redacted],

Er zijn vanuit de Kamercommissie Cultuur vragen gesteld over de commandopost Clingendael. Ben jij nog steeds aanspreekpunt over de voortgang over dit onderwerp?

groet,

[redacted]

[redacted]

Afdeling Strategie en Internationaal

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Bezoek: Smallepad 5 | 3811 MG | Amersfoort | Postadres: Postbus 1600 | 3800 BP | Amersfoort

M 06 - [redacted]

T 033 - 421 74 21 (algemeen nummer)

[redacted] <[\[redacted\]@cultureelerfgoed.nl](mailto:[redacted]@cultureelerfgoed.nl)>

www.cultureelerfgoed.nl

TER ONDERTEKENING

Aan: MOCW

Erfgoed en Kunsten**Van**

T 06-

Datum

02 november 2020

Referentie**Bijlagen**

1

Kopie voor

RCE/

Reeds afgestemd met

RCE

Aantal pagina's

2

nota

Vragen van de leden Beckerman en Kwint (beiden SP)
over het bericht 'De beladen bunker van Seyss-Inquart
kwijnt weg'

Aanleiding

De kamerleden Kwint en Beckerman (SP) hebben vragen gesteld naar aanleiding van het bericht: 'De beladen bunker van Seyss-Inquart kwijnt weg' in Trouw d.d. 10 oktober 2020.

Samenvatting van de brief

In de bijlage bij de brief beantwoordt u de vragen.

Besluiten door ondertekening

Akkoord met (verzending van) bijgaande brief.

Toelichting

De Commandobunker Clingendael maakt deel uit van het landgoed Clingendael dat in bezit is van het Rijksvastgoedbedrijf dat valt onder het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). Al in 2011 is door het Rijk besloten dat monumentaal vastgoed dat niet nodig is voor het primaire proces (rijkshuisvesting) in beginsel kan worden afgestoten. Het om redenen van cultuurhistorie in eigendom houden of nemen van monumenten door het Rijk heeft hierdoor geen grondslag meer. Hiervan is, met nadrukkelijke instemming van de bewindspersonen van OCW en van de Tweede Kamer, zeer bewust afstand genomen.

Ons gebouwd cultureel erfgoed is voor 97% eigendom van particulieren of commerciële en niet-commerciële organisaties. De rijksmonumenten staan er op dit moment beter voor dan de afgelopen decennia. Private partijen hebben aangetoond dat ze net zo goed als een overheid monumenten kunnen beheren, behouden en gebruiken.

De eigenaar (RVB) van de commandobunker en de gemeente (verantwoordelijk voor de bestemming) werken op dit moment aan een Nota van uitgangspunten over de toekomst van de bunker waarin onder meer afspraken worden gemaakt

over een zorgvuldig proces. Er is geen reden om aan te nemen dat er onzorgvuldig wordt omgegaan met deze bunker.

Datum

2 november 2020

Stichting WOII Sporen wil niet dat het RVB/ BZK de Commandobunker Clingendael (ook wel bunker Seyss Inquart genoemd) aan een particuliere ontwikkelaar verkoopt. De stichting vreest dat het gebouw dan ten prooi valt aan ontwikkelaars die er een niet passende functie aan zullen geven. Hierover is een bericht verschenen in Trouw van 10 oktober 2020.

De stichting vraagt al een tijd aandacht voor de aanstaande verkoop bij tal van partijen waaronder de TK. Zij veronderstelt dat het gebouw bij het Rijk in betere handen is dan bij een particulier.

Het is niet de eerste keer dat u kamervragen over deze bunker moet beantwoorden. Zo hebben het CDA en de **VVD** al in 2018 en 2019 kamervragen gesteld over de toekomst van de bunker. Mede naar aanleiding van de acties van WO II sporen is inmiddels onder leiding van de Rijksbouwmeester en met het RVB en OCW de Leidraad Afstoot Monumenten geschreven. Deze is op 28 april 2020 met de *Beleidsreactie verkenningen erfgoedthema's archeologie, militair erfgoed, herinneringserfgoed en erfgoed van na 1965* naar de TK gestuurd.

In afwachting van de totstandkoming van de leidraad, die is omarmd door SBZK, is het verkoopproces van de Commandobunker gepauzeerd. Dit is onlangs weer opgepakt.

Ook heeft de stichting een brief naar de TK gestuurd over de bunker. De TK heeft aangegeven dat kamerleden de brief kunnen betrekken bij het WGO van 23 november a.s. Een aantal kamerleden zal de bunker op instigatie van de stichting bezoeken. De organisatie daarvan door RVB is ivm corona erg lastig

Stichting WO II sporen heeft niet alleen de pers opgezocht, maar ook aan diverse departementen waaronder OCW WOB-verzoeken gestuurd, hieraan wordt op dit moment hard gewerkt.

Op verzoek van een aantal burgers heeft het RVB overigens besloten alleen nog de officiële naam Comandobunker Clingendael te gebruiken. De naam Seyss Inquart-bunker geeft de naamgever volgens deze burgers teveel eer en bovendien heeft hij er maar kort gebruik van gemaakt.

Aan de omwonende en/of
belanghebbende van de
Commandopost Clingendael te Wassenaar

Rijksvastgoedbedrijf

Directie Transacties &
Projecten
Afdeling Verkoop en
Gebiedsprojecten

Korte Voorhout 7
2511 CW Den Haag
Postbus 16169
2500 BD Den Haag
www.rijksvastgoedbedrijf.nl

Contactpersoon

[Redacted]

[Redacted]

[Redacted]@rijksoverheid.nl

Datum 20 maart 2023

Betreft Uitnodiging inloopavond Commandopost Clingendael

BTW nummer

NL8563.05.765.B.01

KVK nummer

65890604

IBAN

NL75 INGB 0705 0026 24

BIC

INGBNL2A

Ons documentnummer

5714163

Ons zaaknummer

0.00011856

Geachte heer of mevrouw,

Het Rijksvastgoedbedrijf (RVB) is voornemens de Commandopost Clingendael te verkopen en bereidt een verkoopprocedure voor. Deze bestaat uit een openbare inschrijving met voorselectie.

Nota van Uitgangspunten

In de aanloop hiernaar is een Nota van Uitgangspunten (NvU) opgesteld in samenwerking met de gemeente Wassenaar, op wiens grondgebied de Commandopost zich bevindt. Op 7 maart heeft de gemeenteraad van de gemeente Wassenaar de ontwerp NvU vastgesteld en vrij gegeven voor participatie en inspraak. De ontwerp NvU en het Raadsbesluit zijn terug te vinden onder Agendapunt 8 op de internetpagina met de bestuurlijke informatie van de gemeente Wassenaar: wassenaar.bestuurlijkeinformatie.nl

De reactietermijn in het kader van de inspraak is separaat bekend gemaakt door de gemeente.

Participatie

In het kader van de participatie bieden wij u graag als belanghebbende/omwonende de gelegenheid om tijdens een inloopavond met ons in gesprek te gaan over de ontwerp NvU en het proces in de komende periode.

De inloopavond vindt plaats op dinsdag 11 april 2023 in de Commandopost Clingendael aan de Van Brienendaal 40 in Wassenaar.

Datum
20 maart 2023

Ons documentnummer
5714163

Ons zaaknummer
0.00011856

Om de drukte te spreiden en ruimte voor uw inbreng te bieden, is de inloopavond verdeeld in drie dezelfde sessies. U kunt zich inschrijven voor één van onderstaande sessies:

- Tussen 17.00 en 18.00 uur
- Tussen 19.00 en 20.00 uur
- Tussen 20.30 en 21.30 uur

Meld u vooraf aan voor één van de sessies via

www.dagentijd.nl/commandopost

U kunt ook de QR-code scannen om de website te bereiken.

Programma

Op de inloopavond komen vijf onderwerpen aan bod:

- Cultuurhistorie
- Herontwikkeling
- Mobiliteit
- Groen & natuur
- Vervolgproces & verkoopprocedure

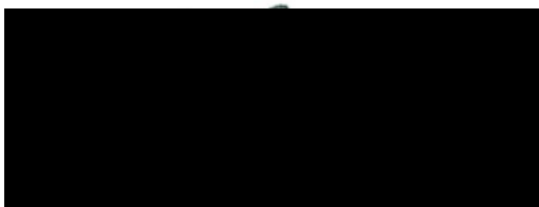
Tijdens de inloopavond kunt u uw vragen stellen en uw reactie achterlaten via een reactieformulier. Na de inloopavond kunt u in het kader van het participatietraject, nog tot en met 30 april a.s. reageren op de ontwerp NvU via een e-mail naar commandopost@dewijdeblik.com.

We zien uw aanmelding voor de inloopavond graag tegemoet.

Met vriendelijke groet,

mede namens de gemeente Wassenaar,

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,

Reactie RVB zienswijze St WO2 Sporen pag 1-8 (pag 9 ev., reactie gemeente)

1. Overtolligstelling/reallocatie – [REDACTED]
Pag 1-2
2. Gesplitste verkoop met Julianakazerne – [REDACTED]
Pag 2
3. Overdracht aan de NMo – [REDACTED]
Pag 2, 3, 7 en 10
Een eventuele overdracht aan de NMo is juridisch alleen mogelijk na een openbare verkoopprocedure. Er is geen basis om hiervan af te wijken, noch in het kader van het Didam-arrest noch in kader van de Regeling Beheer Onroerende zaken Rijk. De NMo wordt geattendeerd op de aanstaande verkoopprocedure zodat zij desgewenst een visie kunnen indienen ten tijde van deze procedure.
4. Erfgoedwet/Raad v Cultuur – [REDACTED]
Pag 3
5. Leidraad afstootmonumenten – [REDACTED]
pag 6, 7
6. Visie erfgoed minister van OCW – [REDACTED]
pag 4, 5, 6
7. Borging misplaatst gebruik van beladen erfgoed (verzoek notarieel regelen) – [REDACTED]
pag 7. Antwoord refereren aan antwoord minster/staatsecretaris OCW via Kamercommissie:
Ons erfgoedstelsel en onze regelgeving voor de ruimtelijke ordening zijn ingericht om op een zorgvuldige manier om te gaan met ons erfgoed, in dit geval de commandopost Clingendael. De commandopost is aangewezen als rijksmonument wat betekent dat er een vergunningplicht is voor wijzigingen. Welke functies in de commandopost kunnen komen is een zaak van het omgevingsplan. Dit valt onder de bevoegdheid van de gemeente Wassenaar. Dit geval van afstoten van een rijksmonument gebeurt bovendien volgens de Leidraad Afstoten. Deze leidraad ten behoeve van een zorgvuldige afstoot van rijksmonumenten heeft het Atelier Rijksbouwmeester, in samenspraak met het RVB en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), opgesteld. Ik heb er vertrouwen in dat deze Leidraad in dit proces gevolgd wordt, zodat het belang van het erfgoed hier geborgd wordt. Het RVB is daartoe ook in nauw overleg met de Gemeente Wassenaar en de RCE.

Verslag Participatiegesprek culturele / erfgoedorganisaties inzake Nota van Uitgangspunten Commandopost Clingendael 21 maart 2023

Het gesprek vond plaats in de Commandopost aan de Van Brienenaan in Wassenaar.

Aanwezigen:

St. WO2 Sporen: [REDACTED]

CIDI: [REDACTED]

St. Joods Erfgoed Den Haag: [REDACTED]

Historische Vereniging Oud Wassenaar: [REDACTED]

Rijksvastgoedbedrijf: [REDACTED]

[REDACTED]

Gemeente Wassenaar: [REDACTED]

De Wijde Blik: [REDACTED]

Wel uitgenodigd, niet aanwezig:

Het Cuypersgenootschap (verhinderd, zou zich laten vertegenwoordigen door Erfgoedvereniging Heemschut)

Erfgoedvereniging Heemschut (verhinderd)

Het Centraal Joods Overleg (geen reactie)

Welkom en opening

Gespreksleider [REDACTED] van communicatiebureau De Wijde Blik opent de bijeenkomst en heet iedereen welkom. Hij is gevraagd door het Rijksvastgoedbedrijf om deze bijeenkomst te leiden.

[REDACTED] schetst de aanleiding. Het Rijksvastgoedbedrijf (RVB) is voornemens de Commandopost Clingendael te verkopen en bereidt een verkoopprocedure voor. Deze bestaat uit een openbare inschrijving met voorselectie. Hiervoor is in samenwerking met de gemeente Wassenaar, Atelier Rijksbouwmeester en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) een verkenning uitgevoerd ten behoeve van uitgangspunten en randvoorwaarden voor de mogelijkheid tot herbestemming van dit rijksmonument. De (ontwerp) Nota van Uitgangspunten bevat de uitkomsten van deze verkenning. Op 7 maart heeft de gemeenteraad van de gemeente Wassenaar de ontwerp-nota van Uitgangspunten vastgesteld en vrijgegeven voor participatie en inspraak.

In het kader van de participatie vinden vandaag twee gesprekken plaats. Eerst dit gesprek met belangenorganisaties in de sfeer van cultuur en erfgoed en later op deze dag een gesprek met wijk- en buurtorganisaties plus de huidige tijdelijke gebruikers van de Commandopost. Vervolgens wordt er zoals gebruikelijk een bijeenkomst voor de buurt georganiseerd. Dit is een inloopbijeenkomst op 11 april 2023, eveneens in de Commandopost. Uiteraard zijn ook de deelnemers aan deze gesprekken hier van harte welkom.

[REDACTED] meldt dat er een verslag van dit gesprek wordt gemaakt, dat de deelnemers eerst nog toegestuurd krijgen voor dit definitief wordt. Het zal geen

woordelijk verslag zijn en hij verzoekt dan ook om alleen te reageren op onjuistheden.

1. Belangrijkste punten per organisatie

Eerst krijgt elke aanwezige organisatie de gelegenheid om haar belangrijkste punten te benoemen.

St. WO2 Sporen

WO2 Sporen staat voor een goede participatie en denkt graag mee over de herinrichting van het gebouw. De grootste zorg van de stichting is dat er juridisch geen garantie is wat een tweede of volgende koper met het gebouw zou kunnen doen. De verkoop aan de eerste koper heeft het RVB zelf in de hand, doorverkoop niet. Volgens de stichting hebben ook het Ministerie van OCW en de Rijksbouwmeester hierover zorgen geuit.

De stichting benadrukt dat de status van Rijksmonument wel het vastgoed beschermt maar volgens haar niet of onvoldoende het ongewenst gebruik ervan kan verhinderen.

De stichting is daarom tegen een openbare verkoop en zou het liefst zien dat de Commandopost wordt overgedragen aan de Nationale Monumentenorganisatie (NMo). De Raad voor Cultuur heeft het Rijk in maart 2019 geadviseerd dat er heldere criteria en randvoorwaarden moeten komen over wat het Rijk wel – en vooral niet – wil verkopen. Het Rijk heeft deze lijst nooit gemaakt en dus ook niet opgenomen in de “Leidraad afstoten monumenten in rijksbezit” uit april 2020. In diezelfde Leidraad staat dat het een werkdocument is waarmee in de periode april 2020 - april 2021 ervaring wordt opgedaan. Een interne evaluatie zou plaatsvinden in mei/juni 2021. Deze evaluatie heeft niet plaatsgevonden. Zo’n evaluatie zou een goed moment zijn om alsnog een lijst te maken van wat het Rijk wel en niet moet verkopen.

Ook is er volgens de stichting een verschil van inzicht tussen de gemeente Wassenaar en het Rijksvastgoedbedrijf, onder verwijzing naar het amendement uit de raadsvergadering van 7 maart 2023 (na het overleg toegezonden en op verzoek hieronder geciteerd):

Het onderdeel van het Amendement 7 maart 2023 “toelichting besluit”

“Een overheid die zijn dadererfgoed verkoopt achten wij onverstandig. Het heeft onze voorkeur dat het Rijksvastgoedbedrijf dit monument overdraagt aan de Nationale Monumentenorganisatie. Wij zijn van mening dat de commandopost zou moeten worden bestemd tot herinneringscentrum over de rol van het complex in de Tweede Wereldoorlog en tijdens de Koude Oorlog. Uit onderzoek is immers gebleken dat de kennis bij jongeren over de Tweede Wereldoorlog tanende is en dat het antisemitisme toeneemt.”

Nu de belangen van Rijk en gemeente uiteenlopen, dient volgens de stichting de Rijksbouwmeester bij dit proces te worden betrokken, onder verwijzing naar het Stappenplan Leidraad afstoot monumenten (na het overleg toegezonden en op verzoek hieronder geciteerd):

Leidraad Afstoot Monumenten versie 1.0, April 2020, pagina 15 punt 11 B

“Indien sprake is van een verkoop met voorselectie, dan adviseert de rijksbouwmeester bij het opstellen van een nota van uitgangspunten. Wanneer de belangen van Rijk en gemeente

sterk uiteenlopen (financieel tegenover maatschappelijk belang) kan de rijksbouwmeester vanuit zijn onafhankelijke positie adviseren, bijvoorbeeld over transformatiemogelijkheden van een monument. In voorkomende gevallen, wanneer er sprake is van groot maatschappelijk of cultureel belang, kan de rijksbouwmeester worden gevraagd het RVB te vertegenwoordigen. Desgewenst treedt hij daarbij op als voorzitter of lid van het beoordelingsteam, dat bij verkoop de voorselectie verzorgt. De RCE vervult in deze gevallen een adviesrol vanuit het erfgoedbelang. Vroegtijdige afstemming in deze complexe situaties is extra van belang. Taak: rijksbouwmeester en adviseur RCE”

Tot slot vindt de stichting dat de belangenorganisaties te laat, te weinig c.q. met een te laag participatieniveau worden betrokken.

Het CIDI

■■■■■ onderschrijft allereerst de punten die St. WO2 Sporen aankaartte. Hij maakt zich zorgen over groeiend antisemitisme in Nederland en herkent dat jongeren weinig begrip en kennis hebben over de Holocaust. Hij geeft hoorcolleges over de Tweede Wereldoorlog bij een hogeschool en merkt dat studenten rond de twintig jaar weinig of geen aandacht hebben voor het onderwerp. Het CIDI ziet graag een toekomstige inrichting als museum en steunt, buiten gerelateerde maar ondergeschikte zaken als een museumwinkeltje en museumhoreca geen andere functies.

Stichting Joods Erfgoed Den Haag

■■■■■ leest namens de Stichting Joods Erfgoed Den Haag een bijdrage voor (na het overleg toegezonden en hieronder integraal opgenomen):

“Het is evident, dat de bunker en omgeving veiliggesteld moeten worden. De bestemming van de bunker kan en moet volgens de Stichting Joods Erfgoed Den Haag bijdragen aan de vergroting van de kennis van wat daar - op landgoed Clingendael - in de Tweede Wereldoorlog is gebeurd. De bunker kan bijvoorbeeld een perfect museum worden waarin de geschiedenis van vesting Clingendael, de Jodenvervolging en het brede verhaal van Den Haag en omgeving in de Tweede Wereldoorlog wordt verteld.

Eerst nog even wat de bunker betreft, die in het gebruik de naam ‘Seyss Inquart-bunker’ heeft gekregen: die grote bunker is in 1941 op het landgoed Clingendael gebouwd voor rijkscommissaris Arthur Seyss-Inquart. In de vesting Clingendael lagen tientallen bunkers, zoals geschutsbunkers en manschappenverblijven. Er was ook een in 1941 gebouwde SS-kazerne (de latere Julianakazerne). Clingendael was het best beveiligde landgoed van Nederland, waar ook hooggeplaatste nazi’s als Heinrich Himmler en Erich Rommel een bezoek brachten.

Maar de bunker is nooit door Seys-Inquart in gebruik genomen. Hij heeft die moeten afstaan aan andere eenheden. Zo was de bunker tijdens de V2-lanceringen een centraal gebouw waarin tal van technische V2-afdelingen zaten. Seyss-Inquart zelf maakte vooral gebruik van een kleinere bunker die vlak bij villa Clingendael lag.

Voor de Joodse bevolking van Nederland, dus ook voor die van Den Haag en omgeving, was de rijkscommissaris en fanatieke nazi Seyss-Inquart een van de meest kwalijke personen. Na

de Februaristaking in 1941 werd zijn optreden harder en meedogenlozer. Bij de gewelddadige razzia's na de staking zijn meer dan 400 Joden opgepakt. Kort daarna, op 12 maart 1941, hield Seyss-Inquart een toespraak voor de Nederlandse afdeling van de NSDAP, waarin hij de Nederlandse Joden en hun helpers waarschuwde, dat er andere maatregelen zouden volgen.

Hij zei toen letterlijk (vertaling uit het Duits, citaat bij Presser): "En dan zou ik graag nog even wat over de Jodenvraag zeggen. Wij zien de Joden niet als een deel van het Nederlandse volk. De Joden zijn voor ons geen Nederlanders. Zij zijn vijanden, met wie wij noch tot een wapenstilstand, noch tot een vrede kunnen komen. Verwacht u van mij geen verordening die dit vaststelt, behalve politiematregelen. Wij zullen de Joden raken, waar wij ze raken kunnen. En wie hen helpt, zal net zo hard getroffen worden."

Daarna ging er geen maand voorbij of de Joden werden door nieuwe verordeningen en maatregelen getroffen. Zij werden steeds verder in maatschappelijk isolement gedreven en van hun bezittingen beroofd.

Seyss-Inquart had een belangrijk aandeel in de organisatie van de moord op ruim honderdduizend Nederlandse Joden. Hij gaf opdracht tot de deportaties. Het is uitgesloten, dat Seyss-Inquart niet heeft geweten over de genocide op de Joden. Presser schrijft, dat onder de Duitsers in Den Haag tijdens de oorlog openlijk werd gesproken over de massale vernietiging van Joden (hij bezigde het woord 'Grossbetrieb') in de Poolse kampen.

Uit Den Haag en omgeving werden meer dan 14.000 Joden gedeporteerd. De meesten van hen werden in de concentratie- en vernietigingskampen vermoord. En wat betreft de aantallen: in Den Haag en omgeving woonden circa 17.000 Joden, meer dan 14.000 van hen zijn gedeporteerd, meer dan 12.000 van de 17.000 Joden zijn vermoord.

Wat onze stichting betreft dient dus juridisch onherroepelijk veiliggesteld te worden, dat de bunker en aanhorigheden nooit een bestemming zullen kunnen krijgen die strijdig is met de geschiedenis ervan in de Tweede Wereldoorlog, met de betekenis daarvan, of met de lessen voor de toekomst die er direct en indirect vanuit behoren te gaan."

Historische Vereniging Oud Wassenaar

De historische vereniging hecht veel waarde aan de historische aspecten van de bunker. De bijzondere constructie van het gebouw en de context moeten in goede staat bewaard blijven. De bunker heeft na de Tweede Wereldoorlog ook nog een erg bijzondere functie gehad, ook dat maakt het belangrijk om dit intact te houden. De vereniging is tegen ongepast recreatief gebruik en is voorstander van een museum of wellicht meerdere musea en bijbehorende kleine extra voorzieningen, zoals ruimtes voor werkgroepen. Ook de Historische Vereniging Oud Wassenaar ziet liefst een overdracht aan de Nationale Monumentenorganisatie.

2. Het proces (participatie, besluitvorming, verkoop)

Gespreksleider [REDACTED] heeft meegeschreven en loopt enkele onderwerpen langs die vaker zijn genoemd. Hij nodigt het Rijksvastgoedbedrijf en de gemeente uit om hierop te reageren, waarna er nog met elkaar over door kan worden gesproken.

Het eerste onderwerp hierbij is het proces.

Op dit moment ligt de Nota van Uitgangspunten ter inzage en kunnen belanghebbenden zes weken lang zienswijzen indienen.

Vraag: Is dit de gewone bezwaarprocedure die geregeld is in de Algemene Wet Bestuursrecht?

Antwoord gemeente: Het is niet een bezwaarprocedure, maar een zienswijzeprocedure die inderdaad geregeld is in de AWB. Als gevolg van het raadsamendement is parallel aan het participatietraject ook de gemeentelijke inspraakverordening van toepassing verklaard.

De reacties uit de bijeenkomsten van vandaag en vanuit de buurt worden door De Wijde Blik gebundeld tot een participatieverslag. De formele zienswijzen worden door de gemeente Wassenaar gebundeld in een Zienswijzennota en voorzien van een reactie in een Reactienota. Al deze documenten gaan naar de raad. Deze neemt een besluit. Tegen dit besluit is geen bezwaar of beroep mogelijk, dat is wel het geval wanneer het bestemmingsplan (straks Omgevingsplan) moet worden aangepast.

■■■■■ stelt het punt van WO2 Sporen over uiteenlopende belangen en betrokkenheid van de Rijksbouwmeester aan de orde en vraagt de gemeente en RVB hierop te reageren.

De gemeente geeft aan dat er een geamendeerd raadsbesluit is genomen. Dus met inbegrip van het amendement. Dat een deel van de gemeenteraad graag zou zien dat de Commandopost wordt overgedragen aan de NMO doet niets af aan het feit dat de raad wel de Nota van Uitgangspunten heeft vrijgegeven voor inspraak en participatie. Reden om dit traject nu zo in te zetten.

Het RVB geeft aan dat de leidraad waaraan wordt gerefereerd nog een intern werkdocument is, die momenteel nog wordt geëvalueerd. Het Atelier Rijksbouwmeester wordt bij de selectieprocedure betrokken, dit staat ook vermeld in de ontwerp-Nota van Uitgangspunten.

■■■■■ vindt het wel een zeer relevant document en vraagt zich af of er dan nog meer stukken zijn die weliswaar intern bedoeld zijn maar met een beroep op de WOO zouden moeten worden opgevraagd. ■■■■■ meldt dat er een grote stapel WOB/WOO-verzoeken en rapporten op zijn bureau ligt. Hij vindt het jammer dat het zo moet gaan, betreurt dat hij stukken niet vooraf maar via een raadscommissie in handen krijgt en ergert zich aan onjuistheden, zoals dat er in het verleden al contact zou zijn geweest tussen zijn stichting en De Wijde Blik. ■■■■■ meldt dat dit inderdaad op een misverstand berust en abusievelijk is terechtgekomen in de toelichting bij het raadsvoorstel.

3. Juridische status nieuwe eigenaar, ook na doorverkoop (I)

Een veelgenoemde zorg is welke garanties er zijn dat een nieuwe eigenaar de bunker niet voor verkeerde doeleinden gebruikt. Deze zorg geldt nog sterker voor opvolgende eigenaren. Het RVB reageert hierop en meldt dat ook een tweede of derde eigenaar gebonden is aan de geldende bestemming. Daarnaast wordt het gebouw beschermd door de status van Rijksmonument. Bij elke wijziging van het gebouw, nu of over vijftien jaar, blijft de erfgoedwet van toepassing.

St. WO2 Sporen ziet dat iedereen een andere blik heeft op hoe je een historische plek en gedachte op gepaste wijze intact zou moeten houden en noemt het voorbeeld van een Anne Frank escape room in Valkenswaard. De exploitant verdedigde dit naar de gemeente als toegestaan in het bestemmingplan, daar het “een museale escape room met een educatief karakter was. Niets anders dan een puzzeltocht in een museum”. Een ander voorbeeld is de gevangenis Wolvenplein Utrecht, in de Tweede Wereldoorlog was dit de Deutsche Untersuchungs- und Strafgefängnis. In deze overvolle gevangenis werden (verzets)mensen o.a. door de NSB gefolterd en zaten ter dood veroordeelden te wachten. Deze gevangenis is verkocht door het RVB en tijdens het leegstandsbeheer gedurende het verkoopproces van het RVB was daar gevestigd de escaperoom “Gajes in de Bajes”. Het kan ook minder extreem gaan. Waar de een geen emotionele waarde aan hecht, kan voor de ander veel pijn doen en kwetsend zijn. Hier moet volgens WO2 sporen beter over worden nagedacht. Volgens hen geeft de status van Rijksmonument niet genoeg borging om te garanderen dat de functie in de toekomst niet ongepast wordt. Volgens Stichting Joods Erfgoed Den Haag zou er juridisch geregeld moeten worden dat de bunker niet gebruikt kan worden voor doelstellingen die de boodschap voor de toekomst niet goed meegeven en respectloos zijn.

4. Overdracht aan NMo

Ook vaak genoemd is de wens om het complex over te dragen aan de Nationale Monumenten Organisatie. Het RVB geeft aan dat er geen reden en geen basis is om af te wijken van een openbare verkoop. Noch in het kader van het Didam-arrest noch in kader van de Regeling Beheer Onroerende zaken Rijk. Destijds is door de minister aangegeven dat de overdracht van de 29 monumenten niet automatisch betekent dat in de toekomst ook andere monumenten onderhands zullen worden overgedragen aan de NMo.

Hierop ontstaat discussie. Er wordt gereageerd dat deze uitspraak niet klopt en dat de lijst van monumenten die toen zijn overgedragen een momentopname vormden, waarbij de deur niet zou zijn dichtgezet naar eventuele uitbreiding van die lijst. Het RVB reageert dat het eerst heeft onderzocht of er gegadigden zijn binnen het Rijk en toen dat niet het geval bleek, de opdracht kreeg om de Commandopost openbaar te verkopen. Vanwege deze openbaarheid kan de mogelijkheid van overdracht aan de NMo niet in de ontwerp-Nota van Uitgangspunten worden opgenomen. Van rechtswege zou dat gelden als onderhandse verkoop en dat is niet zonder meer toegestaan. Wel kan dit in het Participatierapport genoemd worden.

Vraag: Is het mogelijk dat de NMo zich ook inschrijft? Antwoord: Ja, dat is mogelijk.

██████████ van St. WO2 Sporen stelt dat het RVB dus kennelijk met de rug tegen de muur staat.

██████████ van het RVB ziet dat niet zo. Het RVB verkoopt onder strikte juridische voorwaarden, enerzijds langs de publiekrechtelijke weg en anderzijds via de privaatrechtelijke weg in de contracten. Daarmee wordt er een toekomst gegeven aan de Commandopost. Dit is de geëigende route nu alle andere routes zijn afgesloten.

██████████ merkt op dat hij begrijpt dat het de opdracht aan het RVB is om de commandopost te verkopen. En dat overdracht aan de Nationale

Monumentenorganisatie een andere zaak is, die een politiek besluit van de bewindspersonen vereist, hetgeen hij zou toejuichen.

Mocht er vanuit de Gemeente Wassenaar genoeg animo zijn om het proces richting overdracht NMo te versnellen, dan zitten daar consequenties aan vast: denk aan vragen als 'wie is er dan verantwoordelijk voor?' en 'wie financiert dit?'

Vraag: Heeft de gemeente een doorslaggevend besluit? Antwoord: De gemeente gaat over het toekomstige gebruik van het object. Zij kunnen niet aangeven dat het Rijksvastgoedbedrijf bepaalde acties moeten ondernemen met betrekking tot de verkoop.

5. Mogelijke en ongewenste functies

██████████ van het CIDI vraagt zich af wat de gemeente naast een museum nog aan ideeën heeft over toekomstige functies?

De gemeente verwijst hiervoor naar de Nota van Uitgangspunten. Hierin staan de kaders genoemd waaraan een toekomstig plan moet voldoen. Kandidaten komen met visies en de gemeente beoordeelt vervolgens of dit past binnen deze kaders. Wat de gemeente en het RVB nú kunnen doen is dus die kaders en de kernwaardes voor het object meegeven in de Nota van Uitgangspunten. Straks zijn ze afhankelijk van het plan dat uiteindelijk wordt ingediend en handelen daar dan naar.

Wat het RVB betreft zou een museum in de Commandopost prima zijn, maar er zullen hoogstwaarschijnlijk ook andere functies nodig zijn die geld opleveren. Een combinatie van een museum met andere functies lijkt daarom realistischer.

St. WO2 Sporen vindt dit totaal ongepast, want ziet de commerciële gedachte achter de functie als misplaatst en incorrect.

Het CIDI geeft aan dat er onderzoek is gedaan naar musea die ernaast nog andere functies hebben, daaruit zou blijken dat bij 90% van de gevallen de functie van het museum gaandeweg verkleint en vervalst. Een klein museumrestaurantje is wel denkbaar, dat is ondergeschikt aan het museum.

██████████ van Stichting WO2 Sporen meent dat de enige organisatie in Nederland die zich bezighoudt met de Tweede Wereldoorlog, financieel haar eigen broek kan ophouden, Kamp Westerbork is. Het lijkt dus wel zeker dat er bij een museumfunctie geld bij moet en hij stelt dat de overheid daarin moet bijspringen.

Tot slot over de museumfunctie wordt nog opgemerkt dat die zeer welkom zou zijn in de Haagse regio. Voorheen gingen schoolbussen nog naar Kamp Amersfoort, dat is nu vaak te duur of tijdrovend en buiten het Oranjehotel is er in onze regio niets educatiefs op dit gebied.

██████████ van het RVB ziet die kans ook, zeker in combinatie met de Atlantikwall en de cultuurhistorische laag van de landgoederen en de natuur. Volgens hem staat verkoop dit niet in de weg.

6. Juridische status nieuwe eigenaar, ook na doorverkoop (II)

Het gesprek komt opnieuw op de zorg over een passende functie in de toekomst.

██████████ van St. Joods Erfgoed Den Haag meent dat het wel degelijk mogelijk is om de toekomstige bescherming van de Commandopost nu reeds vast te leggen, dus

om "over het graf heen te regeren", namelijk door in de koop- (en/of een andere notariële) akte te vermelden voor welke bestemmingen het object nooit gebruikt zal mogen worden, en er een bepaling in op te nemen dat deze vermelding nooit zal kunnen worden gewijzigd. Bij een eventueel faillissement in de toekomst zal een curator daaraan gehouden zijn. Hij roept het RVB op dit uiterst zorgvuldig te regelen. Dit komt tegemoet aan de grote zorgen die leven bij veel deelnemers aan dit gesprek.

Hij heeft wel moeite met het bestempelen van de Commandopost als 'overtollig' rijksvastgoed. Hier ligt juist een kans om de Commandopost een zeer nuttige functie te geven van grote maatschappelijke meerwaarde. In feite zou je het begrip 'overtollig' in dit kader moeten herdefiniëren en dan kom je tot de conclusie dat overdracht aan het NMo goed te verdedigen is.

van het RVB nuanceert dat niet het Rijk de Commandopost overtollig heeft verklaard, maar Defensie. Het wordt immers niet meer voor doeleinden van Defensie gebruikt. Vervolgens is wel geconcludeerd dat ook andere rijksonderdelen geen interesse hebben om het gebouw te gebruiken. Volgens komt dat echter op hetzelfde neer: daarmee wordt de bunker dus door het Rijk met zoveel woorden als overtollig vastgoed beschouwd.

van het RVB meldt dat dit traject uitgebreid is doorlopen en daarbij werd het onderzoek zeker niet beperkt tot gebruik voor het eigen departement. Zo is er ook gesproken met Onderwijs. Hij concludeert dat hier aan tafel wordt opgeroepen om dit toch nog eens extra te checken. Hij gaat dit in overweging nemen maar kan niet beloven dat hij dit voor elkaar krijgt. Dit lijkt inderdaad veeleer een politieke keuze.

roept daarbij op om niet teveel te blijven hangen in laveren tussen verschillende rijksonderdelen en benadrukt dat het Rijk als geheel in feite ondeelbaar is en een morele verantwoordelijkheid heeft.

brengt in dat een aantal jaren geleden de Erfgoedlijn Atlantikwall Zuid-Holland is opgericht, waarbinnen meerdere organisaties samenwerken.

was voorzitter van deze organisatie. Hier is behoefte aan een documentatiecentrum. De Provincie Zuid-Holland is de financier van de Erfgoedlijn maar heeft geen geld voor zo'n documentatiecentrum. Een schot voor open doel, maar wie wil de bal erin schoppen?

van het RVB reageert dat de Commandopost dan aan de Provincie zou moeten worden verkocht, maar de regels zijn tegenwoordig zo dat de Provincie het gebouw dan wel voor hun eigen bedrijfsvoering moet gebruiken. Eerder is al gepeild of de Provincie belangstelling heeft en dat bleek niet het geval. Dus ook deze route is al afgelegd en je zou kunnen overwegen dit nog eens extra te checken, net als de NMo-route.

7. Rondvraag

WO2 Sporen geeft aan dat voor velen de oorlog alweer lang geleden is. De stichting heeft zelf vaak veel direct contact met naasten of nabestaanden en voor hen voelt het beslist niet als lang geleden. De stichting ervaart het als pijnlijk hoe de overheid met dit gebouw omgaat.

van het CIDI roept op tot samenwerking in plaats van polarisatie tussen de partijen die zich bezighouden met de Commandopost.

Het RVB en de gemeente bedanken iedereen voor hun deelname, [REDACTED]
sluit zich daarbij aan en beëindigt de bijeenkomst.